

Osallisuutta edistämässä: käsityksiä ja kokemuksia erityistä tukea tarvitsevan opiskelijan osallisuudesta

Tiina Siitonen

Opinnäytetyö, AMK
Syyskuu 2022
Terveys- ja hyvinvointialat
Fysioterapeutti (AMK)

Siitonen, Tiina

Osallisuutta edistämässä: käsityksiä ja kokemuksia erityistä tukea tarvitsevan opiskelijan osallisuudesta

Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Syyskuu 2022, 65 sivua

Fysioterapeutin tutkinto-ohjelma. Opinnäytetyö AMK.

Julkaisun kieli: suomi

Julkaisulupa avoimessa verkossa: ei

Tiivistelmä

Osallisuuden käsite on monimerkityksellinen ja osin kontekstiriippuvainen työkalu, jonka avulla voidaan pohtia yksilön aktiivista toimintaa, osallistumista ja kokemusta oman elämän, lähiympäristön ja yhteiskunnan näkökulmista. Fysioterapeutti on osana moniammatillista kuntoutuksen verkostoa yksi erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden tuen toteuttajista ja osallisuuden mahdollistajista.

Tutkimuksessa selvitettiin Webropol kyselytutkimuksen avulla toisen asteen ammatillisissa oppilaitoksissa erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden (n=9), projektitoimijoiden (n=15) ja moniammatillisten ohjauksen toimijoiden (n=14) käsityksiä (i) osallisuuden käsitteestä, (ii) opiskelijoiden osallisuudesta ja (iii) osallisuutta mahdollistavista ja rajaavista tekijöistä. Tutkimus oli osa ESR-rahoitteista Jyväskylän Ammattikorkeakoulun koordinoimaa SamPo-projektia, missä tavoitteena on yhteiskehittää projektiin osallistuvien ammattioppilaitosten kanssa toimintamallia tukemaan toisen asteen erityisellä tuella opiskelevien opiskelijoiden itsenäistä toimijuutta ja moniammatillisen ohjauksen saumatonta toimintaa.

Tutkimus toteutettiin analysoimalla SamPo -projektin ensimmäisen vaiheen pilottien kyselytutkimuksen aineistoa osallisuuteen liittyvien teemojen osalta hyödyntäen sekä laadullista että määrällistä tarkastelua. Tutkimuksen tietopohja rakentui (i) toisen asteen erityisen tuen käsitteisiin ja käytäntöihin, (ii) osallisuuden ja toimijuuden käsitteisiin ja viitekehyksiin ja (iii) aiempiin tutkimuksiin toisen asteen opiskelijoiden osallisuuteen liittyen. Tutkimuksessa todettiin, että projektiin osallistuvissa oppilaitoksissa on paljon tietoa ja näkemystä osallisuudesta, ja että osallisuuden käyttöteoria muodostuu kirjallisuutta mukaillen monille eri elämän sektoreille sekä toisaalta erilaisille tuen ja osallisuuden kokemuksen tasoille. Osallisuuden toteutamisessa on vielä työstämistä erilaisten resurssien, arvokysymysten, asenteiden ja systemaattisen, pitkäjänteisen ja oikea-aikaisen tuen toteutuksen osalta, kuten myös opiskelijaan liittyvien motivaatiotekijöiden osalta. Tutkimuksessa todettiin opiskelijoiden kokemuksen osallisuudesta olevan osittainen ja poikkeavan jonkun verran ammattilaisten käsityksistä. Onnistuessaan moniammatillinen ohjaus näyttäytyi aineistossa osallisuutta kannattelevana tekijänä.

Tutkimuksen tuloksia hyödynnetään SamPo-projektin syksyllä 2022 alkavan toisen vaiheen pilottien suunnittelussa. Johtopäätösten pohjalta työstettäviksi aiheiksi nousivat moniammatillisten toimijoiden työtapojen tarkastelu, strategiatyöskentely, konkreettisten hyvien käytäntöjen jakaminen organisaatioiden välillä, psykoedukaatiomateriaalin luominen, ura- ja unelmatyöskentelyn kehittäminen, nivelvaiheen saumattoman tuen mallin tutkiminen sekä opiskelijan motivaatioon liittyvien tekijöiden selvittäminen.

Avainsanat (asiasanat)

Osallisuus, toisen asteen koulutus, moniammatillinen kuntoutus, monimenetelmäinen tutkimus

Siitonen, Tiina

Fostering participation: thoughts and experiences of participation of special needs students

Jyväskylä: JAMK University of Applied Sciences, September 2022, 65 pages

Degree programme in Physiotherapy. Bachelor's thesis.

Permission for open access publication: No

Language of publication: Finnish

Abstract

The concept of participation is a partially context dependent tool with many interpretations, which enable processing the actions, involvement, and experiences of an individual in the contexts of personal life, environment, and the society. Physiotherapist is one of the parties involved in the implementation of the necessary support for special needs students through the multidisciplinary rehabilitation network.

This study focused on finding out through Webropol surveys the thoughts about (i) the concept of participation, (ii) the status of participation and (iii) the enabling and hindering factors of participation of vocational secondary school students that have special needs from the perspectives of the students (n=9), project members (n=15) and multidisciplinary professionals (n=14) involved. The study was a part of an ESR-funded project SamPo, coordinated by Jyväskylä University of Applied Sciences, which aims to co-create with the participating vocational schools a model to support independent functioning and seamless multidisciplinary guidance for special needs students at vocational secondary education.

The study was implemented through qualitative and quantitative analysis of data related to participation from the survey of the first phase SamPo pilots. The knowledge base was built on (i) the practices and concepts of vocational secondary education, (ii) concepts and frames of reference of participation and (iii) earlier studies of involving participation in the context of vocational secondary education. The outcome of the study revealed expertise and understanding in participation at the educational institutions involved. The theory-in-use followed the literature by viewing it through various arenas of life as well as varying stages of support and experience of participation. The implementation of students' participation will require still actions due to students' motivational factors as well as limitations in necessary support by difficulties in resourcing, value basis of the organization, attitudes, and lack of systematic, long-term, and well-timed support. The study indicated that the students' experience of participation was partial, and it differed somewhat to the opinions of the professionals. Successful multidisciplinary guidance showed in the outcome as a supporting factor for participation.

The results will be utilized in the design of the second phase pilots of SamPo-project in autumn 2022. Based on the results of the study, several potential topics for the next pilot phase of the project were raised: strategy work, sharing concrete best practices between organizations, creating a psychoeducational material, developing a method for processing career thoughts and dreams, developing a model for seamless support for transition phases and clarifying factors related to students' motivation.

Keywords/tags (subjects)

Participation, vocational education, multidisciplinary rehabilitation, mixed method research

Sisältö

1	Osallisuutta etsimässä ja edistämässä	3
2	Näkökulmia erityisen tuen opiskelijoiden osallisuuteen toisen asteen ammatillisissa oppilaitoksissa	4
2.1	Erityisen tuen taustatekijöitä ammatillisessa koulutuksessa	4
2.2	Osallisuuden ja toimijuuden käsitteet	8
2.3	Osallisuuden merkitys kuntoutumisessa	11
2.4	Tutkimuksia osallisuudesta ja sen kehittämisestä	14
3	Tutkimuksen tarkoitus, tavoitteet ja tutkimuskysymykset	15
3.1	Tutkimuksen tausta ja tarkoitus.....	15
3.2	Tutkimuskysymykset	17
4	Tutkimuksen toteutus	17
4.1	Tutkimusmenetelmät	17
4.2	Aineiston keruu	19
4.3	Aineiston analyysi.....	20
5	Tulokset.....	22
5.1	Kyselytutkimuksen demografia	22
5.2	Opiskelijoiden kokemuksia tuesta	23
5.3	Näkemyksiä osallisuudesta käytännössä	24
5.4	Opiskelijan osallisuutta edistävät ja rajoittavat tekijät.....	28
5.5	Huomioita moniammatillisesta ohjauksesta.....	29
5.6	Osallisuuden määritelmä toisen asteen erityisen tuen opiskelijalle	32
6	Pohdinta.....	33
6.1	Luotettavuus ja eettisyys	33
6.2	Kohti osallisuutta.....	36
6.3	Tulosten hyödyntäminen fysioterapia-alalla	38
6.4	Johtopäätökset ja kehittämis ehdotukset.....	39
	Lähteet	43
	Liitteet	51
	Liite 1. Opiskelijan kyselylomake osallisuuskysymyksien osalta	51
	Liite 2. Monialaisten ohjauksen toimijoiden kysely osallisuuskysymyksien osalta	54
	Liite 3. Projektitoimijoiden kysely osallisuuskysymyksien osalta	56
	Liite 4. Koodaus- ja teemoitteluesimerkki	57
	Liite 5. Esimerkkejä osallisuudesta käytännössä jaettavaksi organisaatioihin	58

Liite 6: Opiskelijan osallisuutta edistävät tekijät.....	60
--	----

Kuviot

Kuvio 1. Tehostettua ja erityistä tukea saaneiden peruskoululaisten osuus kaikista peruskoululaisista 2000–2020	6
Kuvio 2. Kuntoutusalan yhteinen osaaminen	11
Kuvio 3. Shierin osallisuuden portaat mukailtuna	12
Kuvio 4. Opinnäytetyö SamPo-projektissa.....	17
Kuvio 5. Monimenetelmäisyys on tutkimusstrategia	18
Kuvio 6. Opiskelijoiden kokemus ohjauksen ja tuen määrästä eri toimijoiden toimesta	23
Kuvio 7. Opiskelijan osallisuus tuen ja ohjauksen suunnittelussa	26
Kuvio 8. Opiskelijan osallisuuden kokemuksia ohjauskeskusteluissa	27
Kuvio 9. Ammattilaisten näkemyksiä opiskelijan osallisuudesta moniammatillisessa ohjauskeskustelussa.....	27

1 Osallisuutta etsimässä ja edistämässä

Vuodesta 2017 alkaen on Suomessa asuvien nuorten osallisuutta yhteiskunnan eri toimintoihin tutkittu, raportoitu ja ohjeistettu laajalti pyrkien ymmärtämään toisaalta sitä mitä osallisuus on ja miten se nuorten elämässä näyttäytyy ja vaikuttaa, mutta myös miten osallisuuden kokemukseen voidaan vaikuttaa niin rakenteiden kuin arjen osaamisten ja toimien näkökulmista. (kts. Hakamäki-Stylman, Huhtanen, Kilpeläinen, Pusa, Rumpu, Venäläinen, Huhtala, Multasuo, Mustonen, Viljanen, & Wahlström 2021; Hiilamo, Määttä, Koskenvuori, Pyykkönen, Räsänen, & Aaltonen 2017; Iso-la, Kaartinen, Leemann, Lääperi, Schneider, Valtari & Keto-Tokoi 2017; Jauhola, & Kortelainen 2018; Kallioniemi & Vahti 2021; Koivisto, Isola, & Lyytikäinen 2018; Maunu & Kiilakoski 2018; Parkkila, Ryökkynen, Vaalasranta, Männistö, Korkeamäki, & Gustavsson-Lilius 2018; Pekkarinen & Schalin 2021; Suurpää & Männistö 2020; Tulensalo, Kalliomeri & Laimio 2021; Välijärvi 2019). Lisäksi osallisuuden teemaa ja siihen vaikuttavia tekijöitä käsitellään mm. Kouluterveyskyselyissä (Kouluterveyskyselyn aikasarjat 2021) ja eri vuosien Nuorisobarometreissa (Nuorisobarometri n.d.). Osallisuuden katsotaan olevan yhteiskunnallisesti merkittävä teema myös siten, että nuorten merkityksellinen elämä ja yhteiskunnallinen osallisuus on valtakunnallisen nuorisotyön ja politiikan ohjelman teemana vuosina 2020–2023 (Valtakunnallisen nuorisotyön- ja politiikan ohjelma 2020–2023 2020).

Suomen fysioterapeuttien Hyvä Fysioterapiakäytäntö -ohjausryhmä (Anttila, Arvo, Heinonen, Häkkinen, Kettunen, Pohjola & Wikström-Grotell n.d.) määrittelee fysioterapian toimivan osana moniammatillista kuntoutusta, keskittyen kuntoutuksen arkitoiminnan tukemiseen eri näkökulmista ja eri elämän osa-alueilla. Keskeistä ohjausryhmän (Anttila ym. N.d) kuvauksessa fysioterapian ja kuntoutuksen ydinosaamisista on aktiivisen toimijuuteen ja osallisuuteen perustuva asiakaslähtöinen prosessi, missä kuntoutuksen toimijat monialaisesti tukevat asiakasta terveydenhuollon, opetustoimen, sosiaalihuollon ja työvoimahallinnon rajapinnoissa. Tämän pohjalta voidaan todeta, että myös fysioterapian näkökulmasta moniammatillisen kuntoutuksen mahdollistaman osallisuuden tarkastelu näissä rajapinnoissa on ammatillisesti relevanttia ja tärkeää.

Terveyden- ja hyvinvoinnin laitoksen THL:n (Osallisuus 2019) mukaan osallisuuden kautta toteutuvalla hyvinvoinnilla on vahva yhteys työhön ja työtä mahdollistavaan koulutukseen, ja erityistä huomiota tulee kiinnittää suurimmassa syrjäytymisen riskissä oleviin vähemmistöryhmiin. Osallisuuden edistämisen ajatellaan olevan sekä tasa-arvoa ja terveyttä edistävä tekijä, että syrjäytymi-

sen ja köyhyyden ehkäisemisen väline. Vaihtoehtoisten koulutuspolkujen, riittävän ja oikea-aikaisen kuntoutustuen tarjoaminen sekä esteetön, osallisuutta edistävä ja turvallinen toimintaympäristö nähdään mahdollisina keinoina tukea osallisuuden edistämistä. (Osallisuus 2019.) Lisäksi erilaiset työllistymisen ja syrjäytymisen ehkäisemisen toimenpiteet, kuten nuorisotakuu (Turja & Ruusu 2012), ammatillisen koulutuksen reformi (Rasku 2019) ja oppivelvollisuuden laajentaminen, (Lehikoinen, Tammilehto, Sirvio & Sipiläinen 2020) ovat lisänneet niin opiskelijamääriä kuin tuen ja ohjauksen tarvetta toisen asteen koulutuksessa.

Opinnäytetyö toimii osana toimeksiantajan toimintatutkimusta, ja sen tietoperusta käsittelee erityistä tukea toisen asteen opinnoissa sekä erilaisia osallisuuden ja toimijuuden näkökulmia. Opinnäytetyössä tutkitaan kolmen eri kohderyhmän käsityksiä erityisen tuen opiskelijoiden osallisuudesta tutkimuksessa mukana olevissa toisen asteen oppilaitoksissa. Lisäksi opinnäytetyössä otetaan kantaa osallisuuden nykytilaan tutkimusten valossa sekä ehdotetaan suosituksia osallisuuden kokemuksen vahvistamiseksi toisen asteen oppilaitoksissa. Ensisijaisesti opinnäytetyön avulla pyritään tuottamaan konkreettista sisältöä toimeksiantajan toimintatutkimuksen toiseen pilottivaiheeseen syksyllä 2022. Laajemmassa mittakaavassa tarkastellen tuloksista hyötyvät lopulta tutkimuksen kohteena olevat toimijat, kun toimintatutkimuksen päätavoite eli Opiskelijan saumaton opintopolku -toimintamalli valmistuu.

2 Näkökulmia erityisen tuen opiskelijoiden osallisuuteen toisen asteen ammatillisissa oppilaitoksissa

2.1 Erityisen tuen taustatekijöitä ammatillisessa koulutuksessa

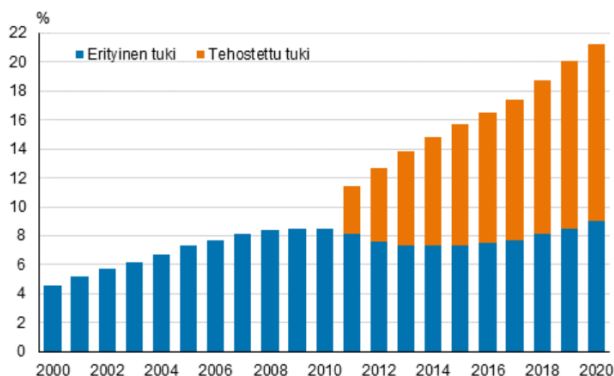
Työllistymiseen ja syrjäytymisen ehkäisemiseen on pyritty useiden koulutuspoliittisten toimenpiteiden kautta. Vuoden 2013 alusta voimaan astunut nuorisotakuu pyrkii takaamaan kaikille alle 25-vuotiaille nuorille sekä alle 30-vuotiaille vastavalmistuneille yhteiskuntaan osallistavan työ- tai opiskeluroolin (Turja & Ruusu 2012). Nuorisotakuun myötä ammatillisten opiskelijoiden määrä on kasvanut yhteiskunnan pyrkiessä mahdollistamaan kaikille perusopetuksen jälkeinen opiskelupaikka ja sitä kautta mahdollisuus työllistymiseen. Virtasen (2016) mukaan toisen asteen tutkinto on eräs keskeisimmistä tekijöistä syrjäytymisen ehkäisemisessä, mutta Pensonen ja Ågren (2018) ker-

toivat ammatillisten opintojen keskeyttämisen olevan edelleen yleistä, ja usein keskeyttäjä on erityisen tuen tarpeen opiskelija.

Vuonna 2018, muutama vuosi nuorisotakuun jälkeen, otettiin käyttöön ammatillisen koulutuksen reformi. Reformin mukaan ammatillisessa koulutuksessa tulee toimia osaamispohjaisesti eli tunnistamalla jo olemassa olevaa osaamista, sekä suunnittelemalla yksilölliset ja tarpeen mukaan tuetut oppimispolut (Rasku 2019; Tammilehto 2019, 11). Kokonaisuuden täydentää vuoden 2021 oppivelvollisuuden laajentaminen, mikä mahdollistaa kaikille oppijoille toisen asteen koulutuspaikan peruskoulun jälkeen (Lehikoinen, Tammilehto, Sirvio & Sipiläinen 2020).

Nämä toimenpiteet ovat saaneet aikaan ilmiön, jossa erilaiset vähemmistöryhmät kuten erityistä tukea tarvitsevat oppijat ovat enenevässä määrin toisen asteen koulutuksen parissa. Ammatillisen koulutuksen reformin myötä tuli voimaan uudistettu laki ammatillisesta koulutuksesta (L 531/2017), joka velvoittaa käytännössä opetuksen järjestäjää mahdollistamaan opiskelijalle ohjausta ja tukea sekä itse opiskeluun, että opintojen etenemiseen liittyen. Saman lain puitteissa myös erityisen tuen parissa olevilla opiskelijoilla on oikeus itse vaikuttaa opintojensa ja osaamisensa rakentumiseen sekä toimia aktiivisena toimijana opintojensa suunnittelussa ja toteutumisessa. Lakiuudistus on osa pitkää ja hidasta sarjaa yhteiskunnallisia muutoksia aina Salamancan lasten tasa-arvoisen koulutuksen julistuksesta (Unesco 1994) YK:n vammaisten oikeuksien yleissopimuksen (A 27/2016) ratifiointiin ja yhdenvertaisuuslain (YhdenvertL 1325/2014 6 §, 15 §) mukaisiin mukautuksiin liittyen kouluttautumiseen ja työuralla etenemiseen. Opiskelijälähtöisyydestä huolimatta tutkijat ovat nostaneet esille myös koulutusreformin toisenlaiset tavoitteet, kuten tehokkuuden, nopeuden ja merkittävät säästöt koulutustoiminnassa (Parkkila ym. 2018, 10).

Tilastokeskuksen mukaan tehostettua tai erityistä tukea saavien oppijoiden määrä on peruskoulussa kasvanut melko lineaarisesti jo kymmenen vuoden ajan, kuten kuviossa yksi esitetään (Tehostettu tai erityinen tuki joka viidennellä peruskoululaisella 2021), mikä luo haastetta niin tukea toteuttaville opettajille kuin monialaisille erityisen tuen toimijoille. Oppivelvollisuuden uudistuksen myötä tämä trendi näkyy suoraan myös toisen asteen oppilaitosten opiskelijakunnissa, mikä tekee erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden osallisuuden tukemisesta merkityksellisen tehtävän niin taloudellisesti kuin inhimillisestikin.

Kuvio 1. Tehostettua ja erityistä tukea saaneiden peruskoululaisten osuus kaikista peruskoululaisista 2000–2020 (Tehostettu tai erityinen tuki joka viidennellä peruskoululaisella 2021)

Erityisen tuen ja vaativan tuen tarve ei siis ole marginaalinen ilmiö, vaan peruskoulusta siirtyy näiden tukimuotojen pariin kasvavissa määrin tuhansia opiskelijoita vuosittain ammatilliselle toiselle asteelle. Suomen virallisen tilaston (Tehostettu tai erityinen tuki joka viidennellä peruskoululaisella 2021) mukaan peruskoulun yleisen tuen parissa opiskelevia ei käytännössä tilastoida, mutta vuonna 2020 21,3 % peruskoulun oppilaista eli 124000 oppilaalla oli erityisen tai tehostetun tuen päätös, tehostetun tuen oppilaiden osuuden ollessa 12,2 % ja erityisen tuen oppilaiden osuuden ollessa 9 %. Vastaavalla ajalla ammatillisen koulutuksen opiskelijoista erityistä tukea sai 11,2 % opiskelijoista eli 34900 opiskelijaa. Näistä opiskelijoista 11,3 % opiskelee ammatillisissa erityisoppilaitoksissa. (Tehostettu tai erityinen tuki joka viidennellä peruskoululaisella 2021.)

Peruskoulussa tukijärjestelmä on kolmiportainen: yleinen, tehostettu ja erityinen tuki (Oppimisen ja koulunkäynnin tuki 2022). Ammatillisen koulutuksen tukijärjestelmä ei toimi portaittain, vaan jakautuu erityiseen tukeen ja vaativaan erityiseen tukeen pohjaten yksilöllisiin opintopolkuihin, yksilöllisiin pedagogisiin ratkaisuihin, erityisiin opetus- ja opiskelujärjestelyihin sekä kokonaiskoulutukselliseen tukeen (Erityinen tuki ammatillisessa koulutuksessa 2022). Nivelvaiheessa tämä muutos tulisi huomioida niin termien kuin toimien tasolla saumattoman tuen toteutumiseksi.

Laki ammatillisesta koulutuksesta (L 531/2017) on vuodesta 2018 alkaen määritellyt ammatillisen koulutuksen toimintaperiaatteeksi asiakaslähtöisyyden ja osaamisperustaisuuden. Yhtenä lain tavoitteista oli mahdollistaa yksilöllisiin oppimisen tarpeisiin vastaaminen sekä opintopolkujen to-

teutus eriasteista tukea tarvitseville. Lain mukaan ammatillisen koulutuksen opiskelijalla on oikeus yksilölliseen erityiseen tukeen, mikäli hän tarvitsee pitkäaikaista ja säännöllistä tukea opiskeluun ja oppimiseen. Kyseessä voi olla esimerkiksi sairaus, vamma tai oppimisvaikeus. Erityisen tuen tavoitteena on tällöin koulutuksen perusteiden mukaisen ammattitaidon, tutkinnon tai osaamisen saavuttaminen opiskelijalle yhteisesti sovittuja tukikeinoja ja mahdollisesti sovitettuja oppimistavoitteita hyödyntäen. (L 531/2017.) Koulutustoimijoiden tulee tehdä monialaista yhteistyötä fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen kokonaiskuntoutuksen tavoitteiden saavuttamiseksi. Erityinen tuki tulee järjestää opiskelijälähtöisesti niin päätösten, tarpeen määrittelyn, toteutuksen kuin arvioinninkin osalta, ja opiskelijalla on oikeus osallistua häntä koskevaan päätöksentekoon yhdessä asiantuntijoiden ja alaikäisen osalta myös vanhempien kanssa. Erityisen tuen tarpeen arvioinnin katsotaan myös olevan osana opintojen henkilökohtaistamisen prosessia, missä määritellään henkilökohtaisen osaamisen suunnitelma HOKS. (Erityinen tuki n.d.)

Ammatillisen koulutuksen lainsäädäntö (L 531/2017) määrittelee myös vaativan erityisen tuen järjestämisluvut ja tuen saamisen kriteerit. Vaativaan erityiseen tukeen ovat oikeutettuja opiskelijat, joiden erityisen tuen tarve on merkittävä, laaja-alainen ja monipuolinen vaikeiden oppimisvaikeuksien, vaikean sairauden tai vaikean vamman vuoksi, tai myös merkittävän monialaisen ja moniammatillisen tuen tarpeen vuoksi (Tammilehto 2019, 11; L 531/2017). Vaativan erityisen tuen oppilailla voi olla kehitysvammaisuutta, moni- tai vaikeavammaisuutta, autismin kirjoa tai vakavia psyykkisiä haasteita. Oppimisen tuen ja kokonaiskuntoutumisen mahdollistamiseksi opetuksessa saattaa tällöin olla mukana monialaisia toimijoita, ml. tulkki, avustaja, ohjaaja, terapiatoimijat, psykologi tai lääkäri. (Pihkala & Lamberg 2017, 34.) On merkittävää, että erityisen tuen ja vaativan erityisen tuen osalta laissa ei ole eriytetty tai rajattu opiskelijan toimijuutta ja osallisuutta opiskelussaan, vaan on määritelty vaativaa erityistä tukea saavien oikeus olla yhdenvertaisessa asemassa muihin opiskelijoihin nähden. Vaativaa erityistä tukea voi saada myös valmentavissa VALMA- ja TELMA-, sekä jatkossa TUVA-koulutuksissa (ks. Valmentavat koulutukset n.d.).

Kansallinen koulutuksen arviointikeskus Karvi toteutti vuonna 2021 ammatillisen koulutuksen erityisen tuen arvioinnin. Raportissa todetaan erityisen tuen tarpeen tunnistamisen sekä tuen toteutumisen realisoituvan heikommin ammattitutkinnoissa ja erikoisammattitutkinnoissa kuin perustutkintokoulutuksessa. Arvioinnin perusteella erityisiä kehittämisen kohteita ovat tukitoimien toteutumisen kirjaaminen, tuen vaikuttavuuden arviointi sekä tuen suunnittelu eri tutkinnon osil-

le. Koko opiskeluun liittyvien tukitoimien kirjaaminen HOKS:aan sekä opiskelijoiden osallistamisen tähän prosessiin todetaan toteutuvan hyvin. Arviointiraportin mukaan on havaittu kehittämisen tarvetta tuen muotojen ja toteutuksen moninaisuudessa, erityisesti eri tutkintomuotojen, erilais-
ten oppimisympäristöjen sekä osaamisen arvioinnin ja oppimistavoitteiden mukauttamisen kä-
ytäntöjen osalta. Raportin mukaan haasteita on havaittu myös erityiseen tukeen liittyvissä työnja-
oissa ja vastuissa, roolien epäselvyydessä, yhteistyön vajavaisuudessa eri ammattilaisten välillä,
henkilöstön osaamisen tasalaatuisuudessa sekä resurssien tarpeen arvioimisessa, riittävydessä ja
riittävyyden seurannassa. Raportissa todetaan kehittämistarvetta myös nivelvaiheohjauksessa,
moniammatillisen yhteistyön kehittämisessä sekä eri tuen muotojen saumattomassa yhteistoi-
minnassa. Arviointiraportissa kuvataan kymmenen kehittämissuositusta:

- ✓ Erityisen tuen riittävä resursointi ja resurssien oikea kohdentaminen
- ✓ Erityisen tuen suunnitelmallisuuden sekä henkilöstön työnjaon ja yhteistyön vahvistaminen
- ✓ Henkilöstön osaamisen vahvistaminen erityisessä tuessa
- ✓ Jatkuvan haun sekä ammattitutkintojen ja erikoisammattitutkintojen opiskelijoiden tuen tarpeen tunnistamisen kehittäminen
- ✓ Henkilöstön tiedonkulun parantaminen ja erityisen tuen suunnittelun kehittäminen tutkin-
non osien osalta
- ✓ Erityisen tuen erilaisten muotojen, toteutuksen ja erityisen tuen vaikuttavuuden arvioinnin
kehittäminen
- ✓ Työelämäoppimisen käytäntöjen kehittäminen
- ✓ Mukautettavien ammattitaitovaatimuksien ja osaamisen arvioinnin selkeyttäminen
- ✓ Tuen tasojen ja muotojen rajapintojen selkiyttäminen
- ✓ Erityisen tuen nivelvaiheyhteistyön ja moniammatillisen yhteistyön kehittäminen.

(Goman, Hievanen, Huhtanen, Vuojus, Eskola, Karvonen, Kullas-Norrgård, Lahtinen, Majanen &
Ristolainen, 2021.)

2.2 Osallisuuden ja toimijuuden käsitteet

Osallisuuden käsitettä on sekä rakennettu että haastettu pitkin 2000-lukua. Osallisuus on monelle
haastava hahmotettava – inclusion, participation, involvement ja monet muut termit sujahtelevat
sulassa sovussa monitulkintaisissa käännosteksteissä. Käsitteenä osallisuus on laaja, ja sen määri-
telmiä löytynee yhtä paljon kuin määritteleviä tahojakin. Leemann ja Hämäläinen (2016, 589–592)
kuvaavat osallisuuden olevan sateenvarjokäsite, joka kokoaa alleen erilaisia lähestymistapoja ja
asioita. Isola ja muut (2017, 3, 5) puolestaan hahmottavat osallisuuden mahdollisuutena vaikuttaa
omaan elämäänsä ja sen mahdollisuuksiin, yhteisiin asioihin, yhteiskunnan palveluihin ja erilaisiin
toimintoihin, ylipäättään elämän kulkuun sekä myös mahdollisuutena hyvinvointiin ja sellaisiin vuo-

rovaikutussuhteisiin, jotka lisäävät merkityksellisyyttä elämään. Etenkin lasten ja nuorten viite-ryhmässä osallisuuden merkitystä on pohdittu mm. vastakohtana huono-osaisuudelle sekä keino-na ehkäistä syrjäytymistä (Nivala & Ryyänen 2013, 12–13). Myös opetus- ja kulttuuriministeriön nuorten osallisuutta yhteiskunnassa edistävä ohjelma huomioi nuorten osallisuutta monilla tasoil-la, mm. toimintarajoitteisten nuorten yhteiskunnallisen vaikuttamisen ja osallistumisen tarpeen osalta (Valtakunnallisen nuorisotyön- ja politiikan ohjelma 2020–2023, 21).

Osallisuuden määritelmät kirjallisuudessa voidaan jakaa kolmelle eri tasolle: henkilökohtaisen elämän osallisuuteen, yhteiskunnalliseen osallisuuteen ja sosiaaliseen osallisuuteen. Henkilökohtaisen elämän osallisuus näyttäytyy tutkimuksissa ymmärrettävän, hallittavissa olevan ja ennakoitavan toimintaympäristön hallintana sekä päätös- ja säätelyvalta omassa elämässä (Isola ym. 2017, 25). Yhteiskunnallinen osallisuus kuvautuu tutkimuksien mukaan yhteiskunnallisen ja oman elinympäristön prosesseihin vaikuttamisena (Isola ym. 2017, 29) sekä ihmisen suhteina yhteisöihin ja yhteiskuntaan (Mäkisalo-Ropponen 2015, 10; Rahikka-Räsänen & Ryyänen 2014, 10). Sosiaalisen osallisuuden osalta tutkimukset lähestyvät teemaa eri näkökulmista. Sosiaalisen osallisuuden kerrotaan muodostuvan kuulumisesta johonkin sosiaaliseen rakenteeseen ja toimimista, elämistä ja olemista sen yhteydessä (Mäkisalo-Ropponen 2015; Rahikka-Räsänen & Ryyänen 2014) sekä vastavuoroisten sosiaalisten suhteiden ja yhteisöön osallistumisen tuoman merkityksen kokemisesta ja luomisesta (Isola ym. 2017, 38; Mäkisalo-Ropponen 2015). Toisaalta sosiaalista osallisuutta on tarkasteltu myös yhteisöön kuulumisen tunteen näkökulmasta (Rahikka-Räsänen & Ryyänen 2014).

Osallisuuden viitekehys voidaan muodostaa monin tavoin, riippuen millaisesta kulmasta aihetta lähestyy. Isolan ja muiden (2017, 3) mukaan osallisuuden määritelmät eri ministeriöissä ovat laajat – sosiaali- ja terveysministeriön katsotaan lähestyvän asiaa yhdenvertaisten palveluiden ja kansalaisten aktiivisuuden ja aktivoinnin näkökulmista, oikeusministeriön taas demokratian ja ihmisoi-keuksien näkökulmasta, ja opetus- ja kulttuuriministeriön yksilön mahdollisuuksien ja merkityksel-lisyyden näkökulmasta. Isola ja muut (2017, 15–19) pohjaavat osallisuuden viitekehysajatuksensa sosiaalipoliittiseen ja sosiaalipsykologiseen perustaan. Sosiaalipoliittiset viitekehykset (mts. 11–13) pyrkivät käsittelemään osallisuuden monimutkaista kokonaisuutta hyvinvoinnin, toimintakyvyn, toimijuuden, toimintavalmiuksien ja pystyvyyden näkökulmista, ja sosiaalipsykologiset viitekehyk-set (mts. 15–16) tahdon, itseohjautuvuuden, voimavarojen ja merkityksellisyyden teorioiden va-

lossa. Osallisuus voidaan käsittää myös toiminnassa kehittyvänä tunteena voimaantumisesta ja tuen tai arvostuksen kokemuksista, minkä avulla yhteisössä toimiminen mahdollistuu (Mäkisalo-Ropponen 2016, 16–17; Nivala & Ryyänen 2013, 24). Mäkisalo-Ropponen (2016, 17) sekä Isolan ja muiden (2017, 15–19) lähestymistavoissa on kuitenkin myös paljon yhteistä, kuten käsitykset toimijuudesta, merkityksellisyydestä ja osallistumisesta osana osallisuuden käsitettä.

Osallisuuden ja toimijuuden käsitteet ovat rinnasteiset kahdestakin eri näkökulmasta: osallisuuden edistäminen vahvistaa yksilön toimijuutta, ja toimijuuden mahdollisuudet muotoutuvat osallisuuden toteutumisen mukaisesti (Isola ym. 2017, 5, 16; Koivisto, ym. 2018, 12). Osallisuuden tavoin, myöskään toimijuuden määrittely ei ole triviaali tehtävä. Bandura (2006, 65; vrt. Mäkisalo-Ropponen 2015, 10) määrittelee toimijuutta eri tasojen ja etäisyyksien mukaisesti kollektiiviseen toimijuuteen, läheistoimijuuteen ja henkilökohtaiseen toimijuuteen, mutta rajaa toimijuuden näkökulmaa vahvasti pystyvyyden käsitteeseen. Kollektiivisessä toimijuudessa ryhmä yksilöitä yhdistää osaamisensa, voimavaransa ja tietämyksensä muodostaen kokemuksen siitä, että tavoite on mahdollista saavuttaa. Läheistoimijuuden ajatuksena on yksilön vaikuttaminen muihin, joiden osaamisen, tietämyksen tai voimavarojen avulla hän voi saavuttaa tavoitteensa. Henkilökohtainen toimijuus käsittää yksilön suoran vaikuttamisen sekä itseensä että ympäristöönsä. (Bandura 2006, 65). Yhteisöllinen toimijuus puolestaan vahvistaa henkilökohtaista toimijuutta, osallisuutta sekä kuulluksi tulemisen kokemusta (Romakkaniemi & Järvikoski 2012).

Jyrkämä (2017) puolestaan lähestyy toimijuuden käsitettä määrittelemällä kuusi toimijuuden osa-aluetta, jotka vaikuttavat toisiinsa: ihmisen kyvykkyys, osaaminen, halu, voiminen, täytyminen ja tunteminen. Jyrkämän (mts. 205–206) käsitys toimijuudesta on vahvasti osallisuuden sosiaalipsykologisen viitekehyksen (vrt. Isola 2017, 15–16) mukainen korostaessaan merkitystä ja ihmisen osaamiseen johtavaa kyvykkyyttä, mikä voi johtaa motivaatioon opetella uusia taitoja. Toimijuuden voi ajatella myös koskettavan niin merkityksellisten pohdintojen käsittelyä kuin arkisten asioiden käytännön toteutusta (Juvonen 2015). Yhteistä näille käsityksille on tarve kyvyille tehdä päätöksiä ja valintoja vuorovaikutuksessa yhteisöiden rakenteiden ja normien sekä yhteiskunnan kanssa. Toimijuus edellyttääkin yksilön ymmärrystä omasta mahdollisuudestaan ja kyvyistään vaikuttaa omiin elinolosuhteisiinsa (Punna, Malinen, Sihvonen & Sévon 2017, 155). Lisäksi nuoren toimijuuteen vaikuttavat myös ulkopuoliset paineet ja odotukset, joiden merkitys vaihtelee erilaisen elämäntilanteiden ja nuoren vuorovaikutuksen yksilöllisten, kulttuuristen, rakenteellisten tai

sosiaalisten tekijöiden mukaan (Juntunen 2020, 20,31), mikä on olennaista tiedostaa, nuoren koulutuksen ja kuntoutuksen integraatiota suunnitellessa. Kun asiaa tarkastellaan kuntoutusprosessin näkökulmasta, toimijuuden voidaan katsoa tarkoittavan kuntoutujan aktiivista roolia yhdessä kuntoutuksesta vastaavien ammattilaisten kanssa kuntoutujan tulevaisuuden suunnitteluun sekä elämän valintojen tekemiseen liittyen (Romakkaniemi & Järvikoski 2012). Lopulta kuitenkin toimijuuden käsitteessä on olennaista se, että aktiivisena tekijänä on kaikissa tilanteissa ihminen, silloinkin kun toimintakyky on rajallinen (Topo 2006, 14–15).

2.3 Osallisuuden merkitys kuntoutumisessa

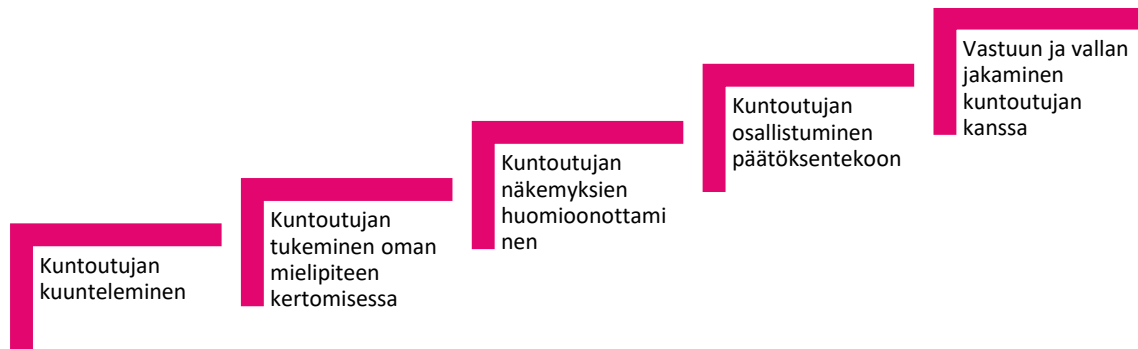
Anttilan ja muiden (n.d.) mukaan fysioterapia on osa monialaista kuntoutusta. Kuviossa kaksi kuvataan kuntoutustoiminnan keskittyvän asiakkaan arkitoiminnan ympärille, osallisuuden mahdollistamisen ollessa yhtenä kuntoutusalan keskeisistä asiakkaan arkeen vaikuttavista tekijöistä työ- ja toimintakyvyn ylläpitämisen, toimijuuden sekä kuntoutumista tukevan elinympäristön ohella. Kuviossa kuvatun mallin mukaisesti arkitoimintaa tukee tutkittuun tietoon ja vaikuttavuuteen pohjaava kuntoutus- ja kuntoutumisprosessi, joka pohjaa lainsäädännön säatelemissä järjestelmiin. (Anttila ym n.d.)

Kuvio 2. Kuntoutusalan yhteinen osaaminen (Anttila ym. N.d.)

Kuntoutujan osallisuutta on lähestytty tutkimuksissa ja kirjallisuudessa kahdesta eri näkökulmasta: kuntoutujan omaan kuntoutumisprosessiinsa osallistumisen sekä kuntoutumisen palveluiden suunnittelun näkökulmista (Laitila 2010). Molempien näkökulmien tarkastelu on monella tapaa tarpeellista osallisuuden kytkeytyessä niin kuntoutujaan kuin häntä tukevaan kuntoutumisen prosessiin ja sen toimijoihin. Yksi molemmat näkökulmat huomioiva osallisuuden viitekehys, Shierin

(2001) osallisuuden portaiden malli kuvaa osallisuutta ammattilaisen näkökulmasta, mutta siten, että kuntoutuja on mallin keskeinen toimija (Kuvio 3).

Kuvio 3. Shierin osallisuuden portaatt mukailtuna (Shier 2001)

Shierin osallisuuden portaiden mallissa osallisuus nähdään kuntoutujan portaittaisena osallistumisen lisääntymisenä kuntoutujan kuuntelemisen kautta hänen oman mielipiteensä kertomiseen, kuntoutujan näkemyksien huomioonottamiseen, kuntoutujan osallistumiseen päätöksentekoon aina vastuun ja vallan jakoon asti ammattilaisen ja kuntoutujan kesken. Shierin mallissa ammattilaisen sitoutuminen jakautuu kolmeen eri tasoon: avaavaan toimintaan, jossa ammattilainen on valmis toimimaan tietyllä tavalla, mahdollistavaan toimintaan, jossa ammattilaisen toiminta on mahdollistettu tiedollisin, taidollisin ja aikaresurssein ko. portaalla toimimiseen, sekä velvoittavaan toimintaan, missä ammattilaisen toimintaa määrittää organisaatiossa sovittu toimintatapa. Mallin mukaisesti ammattilaisen sitoutuminen voi eri asteilla olla erilaista. (Shier 2001)

Siparin (2021, 7) mukaan moderni kuntoutuminen koostuu enenevässä määrin verkostoyhteistyöstä, missä kuntoutuja itse on yksi toimijoista. Kuntoutuksen tavoitteena on tällöin synnyttää yhdessä yhteistä ymmärrystä kohti kuntoutujan henkilökohtaisia tavoitteita, esimerkiksi yhteiskehittämisen keinoin. (Sipari 2021, 7.) SamPo-projektin (Tietoa projektista 2022) työskentelytapa on samankaltainen – moniammatillista ja opiskelijakeskeistä tapaa lisätä osallisuutta työstetään yhteiskehittämisen mallin avulla. Yhteiskehittäminen on myös Suomen ulkopuolella kuntoutuksen alan nouseva trendi, muun muassa van Dijk de Vries, Stevens, van der Weiden ja Beurskens (2020, 2) toteavat, että sillä pyritään saavuttamaan läpimurtoja kuntoutuksen saralla kuulemalla aktiivisen dialogin kautta kuntoutuksen eri toimijoita.

Kuntoutujan itsensä rooli on nähty jo pitkään merkittävänä kuntoutumisprosessin onnistumisen kannalta. Kosciulec (1999) käyttää termiä käyttäjäohjautuvuus tarkoittaen sillä kuntoutujan osallisuutta kuntoutustoiminnan määrittelyyn ja arvioimiseen ja roolia kuntoutustoiminnan aktiivisena subjektina. Järvikoski ja Härkäpää (2011, 50–52) kirjoittavat kuntoutuksen uudesta paradigmasta ja pohtivat kuntoutujan sosiaalisen, kulttuurisen ja rakennetun ympäristön sekä vuorovaikutuksen vaikutusta kuntoutujan voimavaroihin ja syrjäytymiseen tai osallisuuteen. Useat tutkijat (mm. Siipari & Mäkinen 2012, 4, 16; Autti-Rämö & Salminen 2016, 15) toteavat kuntoutumisen olevan kuntoutujan merkitykselliseksi määrittelemä kuntoutujan ja ympäristön yhteinen tavoitteellinen muutosprosessi. Kuntoutujan oma rooli aktiivisena toimijana ylipäättään nähdään merkityksellisenä 2000-luvun kuntoutustutkimuksessa (mm. Järvikoski & Härkäpää 2011, 50–52; Autti-Rämö & Salminen, 2016, 15; Autti-Rämö, Mikkelsen, Lappalainen & Leino 2016, 67; Kuntoutuksen uudistamiskomitea 2017, 35).

Kuntoutujan osallisuuden muuttumista ja kehittymistä on selvitetty tutkimuksin monien eri kuntoutusprosessin vaiheiden osalta: kuntoutusta koskevien suunnittelutapaamisten osallistumisen, suunnitelmien laatimisen, asiakirjojen käsittelyn sekä vuorovaikutuksen (Saikku & Karjalainen 2007, 18–21). Mattila-Aalto (2010, 35) toteaa osallisuuden mahdollistavan vuorovaikutuksen kehittyneen, mutta sekä vuorovaikutuksen ja kohtaamisen olevan edelleen kipupiste koetun osallisuuden suhteen. Näiden taitojen voidaan ajatella olevan erityisen tärkeitä juuri erityistä tukea tarvitsevan opiskelijan ohjaamisessa, sillä hänen ohjaustarpeensa on tyypillisesti muita opiskelijoita suurempi. Opiskelijan onnistuminen opinnoissaan vaatii myös ohjauksen toimijalta kohtaamisosaamista ja opiskelijan psykososiaalisen tilanteen sekä voimavarat huomioivaa työtettä (Parkkila ym. 2018, 22), kuin myös ohjauksen, vuorovaikutuksen ja yksilöllisten tavoitteiden nostamista työskentelyn tavoitteiksi (Vehviläinen & Koramo 2014, 65). Niin kuntoutumisen kuin koulutuksenkin ohjaamisessa on tärkeää huomioida myös se, miten elämänhallinnan, hyvinvoinnin ja minäpystyvyyden tukeminen mahdollistaa tavoitteiden oikeanlaisen asetannan sekä saavuttamisen. Opiskelijan pystyvyysuskomuksilla eli suhtautumisella omaan selviytymiseen ja kyvykkyyteen haasteellisissa tilanteissa on osoitettu olevan yhteys opinoissa pärjäämiseen (Talsma, Schüz, Schwarzer & Norris 2018), ja lisäksi oppimisvaikeudet on yhdistetty oppijan käsitykseen matalasta akateemisesta pystyvyydestä (Baird, Scott, Dearing & Hamill 2009), mikä tulisi huomioida myös osallistavaa ohjausta suunniteltaessa.

Kuntoutujan osallisuuden suhteen merkittävässä roolissa on kuntoutujan, tässä tapauksessa erityisen tuen opiskelijan, olemassa oleva ja tarvittava moniammatillinen tukiverkosto. Moniammatillisen yhteistyön käsite on laaja, ja sisältää ajatuksen yhteisestä tehtävästä, päätöksenteosta sekä dialogisesta ongelmanratkaisusta. Opiskelun ollessa integraalinen osa opiskelijan arkea ja elämää, on opiskelijan parhaan mahdollisen oppimiskokemuksen ja arjessa toimimisen mahdollistamiseksi merkityksellistä tunnistaa ja jakaa eri ammattialojen kesken sekä huomioida että tuen tarvetta ja toteutusta. Isoherrasen (2005, 14–15) mukaan moniammatillisella yhteistyöllä pyritään saavuttamaan yhteistä merkitystä perustuen viiteen kohtaan: vuorovaikutteiseen yhteistyöhön, verkostojen luomiseen, rajojen ylittämiseen, asiakaslähtöisyyteen ja eri näkökulmien ja tiedon yhteen koamiseen. Moniammatillisuus tuokin yhteistyöhön erilaisia näkökulmia ja mahdollisuuksia jakaa ja jalostaa tietoa. Pruikkosen ja Rautiaisen (2010, 115–117) mukaan kasvatus- ja opetuslalla moniammatillisuus sekä kasvattaa yhteistä osaamista, että edistää tavoitteellista yhteistyötä. Myös Helakorpi, Aarnio ja Majuri (2010, 110–114) toteavat muuttuvien roolien, tehtävien ja osaamisvaatimusten johtavan tarpeeseen kehittää systemaattisesti yhteistä osaamista, mikä luo edellytyksen hyvän tulevaisuuden rakentamiselle.

2.4 Tutkimuksia osallisuudesta ja sen kehittämisestä

THL:n (Osallisuus 2019) mukaan osallisuuden edistäminen monilla tasoilla on yhteiskunnallisesti tärkeää, sekä osa niin EU:n kuin Suomen hallituksenkin tavoitteita. Sekä Sosiaali- ja terveysministeriö STM:n (Osallisuuden edistäminen 2022) että THL:n (Osallisuus 2019) mukaan osallisuus edistää niin terveyttä kuin tasa-arvoakin sekä toimii merkittävänä tekijänä syrjäytymisen ehkäisemisessä työn ja yhteiskunnan toimiin mukaan pääsemisen kautta. Näiden tavoitteiden saavuttamisessa merkittävänä toimenpiteenä on koulutuksen saatavuus erityisryhmille. Työikäisten osalta THL:n osallisuusindikaattori osoittaa, että osallisuuden kokemuksella on vahvoja yhteyksiä moniin elämän osa-alueisiin kuten kuormittuneisuuteen, yksinäisyyteen, kykyyn suunnitella tulevaa, terveyskysymyksiin, yksilön toimeentuloon, siihen kuinka työllistyy sekä yksinäisyyden kokemukseen. (Leeman & Isola 2021.) Indikaattorin perusteella voidaan siis todeta osallisuuden kokemuksen merkittävyys kokonaishyvinnoinnille.

Osallisuutta toisen asteen ammatillisessa koulutuksessa on tutkittu laajalti viime vuosina. Jauholan ja Kortelaisen (2018, 56, 59, 61–62) mukaan kehittämisen kohteita ovat tietoisuus ja osallisuus nivelvaiheen opiskeluvalinnoissa, ryhmäytymiskäytännöt, asenteellinen esteellisyys, ohjauksen

tasalaatuisuus ja yhtäläisyys sekä viihtyvyys. Hakamäki-Stylman ja muut (2021, 5–7) puolestaan tarkastelevat asiaa enemmän rakenteiden ja mahdollistamisen näkökulmista, koostaen kuusi kehittämisen kohdetta:

- ✓ tasa-arvon ja yhdenmukaisuuden määrittelemine ja toteutuksen suunnittelu
- ✓ johdon ja oppilaitosyhteisön sitouttaminen arjen osallisuuden toteuttamiseen
- ✓ koulutuksen järjestäjien velvollisuus tarjota monipuolisesti mahdollisuuksia vaikuttaa ja osallistua
- ✓ oppilaskunnan hallituksen kehittäminen
- ✓ aktiivisen kansalaisuuden teeman integroiminen osaksi opetusta ja oppilaitoksen arkea
- ✓ opiskelijoille ominaisten vaikuttamisen mahdollisuuksien tunnistaminen ja hyödyntäminen.

Toisaalta osallisuutta tulee tarkastella myös arjen toimijoiden ja heidän taitojensa tasolla. Jauhola ja Kortelainen (2018, 5) toteavat sekä opiskelijoiden taustatekijöillä että opetushenkilöstön asenteilla, kohtaamistaidoilla sekä kannustavuudella tai sen puutteella olevan merkittävä vaikutus toisen asteen opiskelijoiden koetun osallisuuden toteutumiseen. Helmi-hankkeen loppuraportissa (ks. Parkkila ym. 2016) todetaan opiskelijakeskeisen ohjauksen olevan sangen tuloksellista, kun kohderyhmänä ovat erityistä tukea tarvitsevat nuoret. Itsenäistymisen ja omien asioiden hoitamisen taidot ovat tärkeässä roolissa nuorten tulevaisuuden kannalta, joten itseohjautuvuuden taitojen tukeminen korostuu tässä kohderyhmässä. Itseohjautuvuuteen tukevia keinoja ovat mm. läheisten mukanaolo ohjauksessa, opiskelijan omien kiinnostuksen kohteiden vahvistaminen erilaisin keinoin, uraohjaus, yksilölle soveltuvan ja häntä kiinnostavan työkokemuksen hankkiminen, monialainen yhteistyö, opiskelutaitojen kehittäminen sekä muihin viiteryhmiin integroitumisen edistäminen (Parkkila ym. 2016).

3 Tutkimuksen tarkoitus, tavoitteet ja tutkimuskysymykset

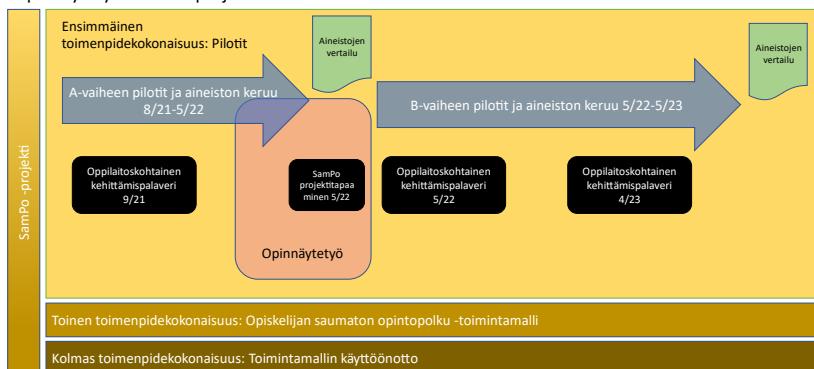
3.1 Tutkimuksen tausta ja tarkoitus

Opinnäytetyön toimeksiantajana toimi ESR-rahoitteinen Jyväskylän Ammattikorkeakoulun koordinoima SamPo (Opiskelijan saumaton opintopolku) projekti. Tässä yhteiskehittämisprojektissa osatoteuttajina toimivat erityisammattioppilaitos Jyväskylän Ammattiopisto Spesia sekä kolme yleistä ammatillista oppilaitosta: Seinäjoen koulutuskuntayhtymä Sedu, Jyväskylän palvelualan opisto ja Pohjoisen Keski-Suomen ammattiopisto POKE. (Tietoa projektista 2022) SamPo-projektin päällikön Merja Kurunsaaren (2022) mukaan projekti toteutetaan oppilaitoskohtaisina pilotteina, joissa kehitetään opiskelijan opintopolun nivelvaiheita sekä toimintamallia, jonka avulla pyritään edistä-

mään yhtäältä toisella asteella opiskelevien erityistä tukea opinnoissaan tarvitsevien opiskelijoiden itsenäistä toimijuutta ja toisaalta moniammatillisen ohjauksen saumatonta toimintaa. Yhtenä projektin tavoitteista on opiskelijoiden toimijuuden vahvistaminen ja osallisuuden lisääminen. Projektin toiminta pohjaa toimintatutkimukseen, missä seurataan järjestelmällisesti yksittäisten opiskelijoiden osallisuuden ja opiskelijan moniammatilliseen ohjaukseen liittyvän toiminnan kehittymistä projektin pilottijaksojen ja niitä seuraavien työpajojen avulla. (Tietoa projektista 2022) Kurunsaaren (2022) mukaan pilotteihin osallistuvat opiskelijan lisäksi SamPo-projektin oppilaitoskohtaiset projektitoimijat sekä moniammatillisista ohjauksen toimijoista ohjaus- ja opetushenkilökunnan jäseniä ja opiskelijakohtaisesti erityistä tukea sekä kuntoutus- ja hoitopalveluja toteuttavia ammatilaisia. Kullekin näistä kohderyhmistä on räätälöity oma kysely, joka pyrkii tuottamaan projektille sekä kvalitatiivista että kvantitatiivista tietoa liittyen projektin tavoitteisiin, erityisesti moniammatilliseen toimijuuteen. (Kurunsaari 2022) Tässä tutkimuksessa keskityttiin analysoimaan kyselytutkimusmateriaalin osallisuuden teemoihin liittyviä tietueita.

Opinnäytetyön tutkimus kohdistui SamPo-projektin ensimmäiseen toimenpidekokonaisuuteen ja siinä hyödynnettiin projektin A-vaiheen piloteissa vuosina 2021–2022 kerättyä kyselytutkimusaineistoa. Aineisto analysoitiin ja tulokset esitettiin projektiryhmälle SamPo projektitapaamisessa toukokuussa 2022. Projektiryhmä hyödyntää tuloksia muiden toimintatutkimukseen liittyvien tuloksien yhteydessä suunniteltaessa kehittämistoiminnan jatkoa oppilaitoskohtaisissa kehittämispalaverissa. (ks. Kuvio 4.) Opinnäytetyön tavoitteena oli tutkia eri toimijoiden käsityksiä osallisuudesta nykytilanteessa, verrata löydöksiä aiempaan aiheeseen liittyvään tutkimustietoon, sekä suositella näistä nousevien johtopäätösten pohjalta toimenpide-ehdotuksia projektin seuraavalle pilottikierrokselle opiskelijan osallisuuden ja toimijuuden vahvistamiseksi. Tämän opinnäytetyön oikea-aikaisuus sekä kyselytutkimusaineiston analyysin laatu vaikuttaa projektin toisen vaiheen pilotin sisältöihin, ja sitä kautta erityistä tukea tarvitsevien nuorten arkeen. Vaikka erityistä tukea tarvitsevien nuorten osallisuutta käsittelevä opinnäytetyöni on tilaustyö, koen erityisnuorten tukemisen myös henkilökohtaisesti merkitykselliseksi yhteiskunnalliseksi tehtäväksi.

Opinnäytetyö SamPo –projektin toimintatutkimuksessa

Kuvio 4. Opinnäytetyö SamPo-projektissa

3.2 Tutkimuskysymykset

Opinnäytetyön tietoperustassa käsitellään erityisellä tuella opiskelua toisella asteella, osallisuuden käsitteitä ja näkökulmia, toisen asteen opiskelijoiden osallisuuteen keskittyneitä tutkimuksia, sekä moniammatillista kuntoutusta ja ohjausta, minkä osana fysioterapiakin toimii. Tutkimuskysymykset pyrkivät jäsentämään kerättyä tietoa SamPo-projektin seuraavaa pilottivaihetta varten. Ne keskittyvät kuhunkin kohderyhmään seuraavasti:

1. Miten erityisen tuen opiskelijat kokevat osallisuutensa opiskelun aikana?
2. Miten moniammatilliset ohjauksen toimijat kokevat opiskelijoiden osallisuuden opintojen aikana?
3. Mitkä tekijät edistävät ja rajoittavat SamPon ensimmäisessä pilotissa mukana olijoiden mukaan opiskelijoiden osallisuutta?
4. Millaiset ovat erityisen tuen opiskelijoiden kanssa toimivien ohjaustoimijoiden käsitykset osallisuudesta ja osallisuuden toteutumisesta?

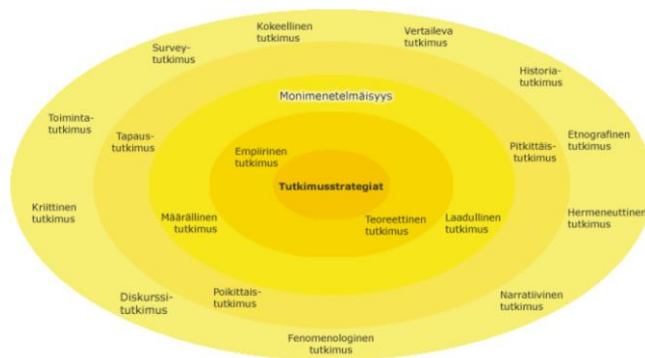
Lisäksi tutkimuksessa pyritään vertaamaan tutkimuskysymyksiä tuloksia keskenään, tuottamaan lisäarvoa moniammatillisen ohjauksen tueksi toisen asteen oppilaitoksissa ja tekemään toimenpite-ehdotuksia kokeiltavaksi SamPo-projektin seuraavaan pilottivaiheeseen syksyllä 2022.

4 Tutkimuksen toteutus

4.1 Tutkimusmenetelmät

Tässä opinnäytetyössä sovellettiin monimenetelmäistä tutkimusta. Kuviossa viisi monimenetelmäisyyttä kutsutaan tutkimusstrategiaksi, millä tarkoitetaan käytännöllisiä ja periaatteellisia tutkimuksen toteuttamisen valintoja. Monimenetelmäisen tutkimuksen perusajatuksena on yhdistää määrällisen tutkimuksen kattavuus laadullisen tutkimuksen syvällisyyteen tuottamalla synteisiä

kysymysten mitä ja miksi välille. Monimenetelmäinen tutkimus on ollut vuosikymmeniä tutkimuksen toteuttajien suosiossa, ja sen tavoitteena on yhdistää molempien tutkimustapojen hyvät puolet. (Johnson & Onuwuegbuzie 2004.) Myös Kanasen (2011, 118) mukaan molempien tutkimusotteiden käyttäminen yhdenaikaisesti lisää tutkimuksen laatua kvantitatiivisen tutkimuksen tuodessa tuloksiin laajuutta ja kvalitatiivisen syvyyttä. Tutkimuksessa hyödynnettävä aineisto mahdollisti sekä määrällisen että laadullisen analyysin, joten aineiston analyysissä pyrittiin yhtäältä luokittelemaan, tyyppittelemään ja teemoittamaan vastauksia johtopäätelmien luomiseksi, ja toisaalta samanaikaisesti löytämään niin yksittäisiä merkittäviä oivalluksia jalostettavaksi edelleen, kuin toistuvia teemoja tämänhetkisen tilanteen kartoittamiseksi.

Kuvio 5. Monimenetelmäisyys on tutkimusstrategia (Monimenetelmäisyys 2015)

Heikkilän (2014b) mukaan kvantitatiivista eli määrällistä tutkimusmenetelmää hyödyntävässä tutkimuksessa tulkitaan ja kuvataan ilmiöitä sellaisia aineistoja hyödyntäen, joiden sisältöjä voidaan käsitellä numeerisesti. Heikkilän (2014b) lisäksi Saunders, Lewis ja Thornhill (2009) toteavat, että tulosten luotettavuuden kannalta tutkimusaineiston tulisi olla määrällisesti riittävän suuri, sekä tutkittavan kohderyhmän riittävän kattavasti edustettuna vastaajaotoksessa. Määrällisen tutkimuksen avulla pyritään kuvaamaan asioiden välisiä riippuvuuksia ja tilaa, muttei niinkään asioiden syitä (Vilkka 2021, 13–14). Kvalitatiivista eli laadullista tutkimusmenetelmää hyödyntävässä tutkimuksessa taas käytetään vastaavasti usein empiirisiä aineistoja, ja pyritään selvittämään asioiden syitä, seuraamuksia ja kuvaamaan tutkimuksen kohdetta. Laadullisen tutkimuksen päätavoitteena ei ole pohtia vastaajien määrien vaan vastausten sisältöjen merkitystä suhteessa tutkimuskysymykseen. (Ala-Lahti & Alaterä n.d.) Tässä tutkimuksessa määrällisen ja laadullisen arvioinnin kohteena on saman aineiston erityyppiset osat, joissa käsitteitä pyritään ymmärtämään toistuvuuden kautta numeerisesti, mutta ennen kaikkea löytämään sisällöllisesti merkittäviä teemoja.

4.2 Aineiston keruu

Tämän opinnäytetyön monimenetelmäisessä tutkimuksessa aineistonkeruumenetelmänä oli kyselytutkimus, joka sisälsi sekä strukturoituja kysymyksiä että avoimia kysymyksiä (ks. Liitteet 1,2 ja 3). Vehkalahden mukaan kyselytutkimuksen ansioita ovat tehokkuus ja kätevyys sekä tiedon keräämisen että tarkastelun suhteen. Kyselytutkimus soveltuu monenlaisiin tarkoituksiin, mm. yksinkertaisiin mielipidekyselyihin, palautetutkimuksiin tai kompleksiseen yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen liittyen erilaisiin ilmiöihin, mielipiteisiin, arvoihin, asenteisiin tai ryhmien ja yksilöiden toimintaan. Kyselytutkimuksessa tutkijalla on kysymysten esittäjän rooli, ja vastaaja hyödyntää lomaketta vastaamiseen. (Vehkalahti 2019, 11.)

Kyselylomake ei ollut vakioitu (ks. Vilka 2021), vaan eri kohderyhmien kyselylomakkeet räätälöitiin kullekin kohderyhmälle relevantit näkökulmat huomioon ottaen. Laajemmasta kyselyaineistosta oli SamPo-projektin toimesta poimittu käyttöön tätä tutkimusta varten osallisuuteen liittyvät kysymykset. Vilkan (2021) mukaan kyselylomake on kvantitatiivisen tutkimuksen yleisin aineiston keräämisen tapa, mutta sekä avoimien kysymysten osalta että eri kohderyhmien kyselyiden yhdistämiseksi juuri tässä tutkimuksessa oli myös kvalitatiivinen tarkastelu tarpeen. Tässä kyselytutkimuksessa niitä ryhmiä, joista haluttiin kerätä tietoa, kutsutaan kohderyhmiksi. Heikkilän (2014, 12–13) mukaan kyseessä on osatutkimus, sillä koko mahdollinen kohderyhmä ei ole tutkittavana, vaan tutkimusaineistossa on vain valittuja osallistujia, ja heistäkin vain ne, joilta on saatu tutkimuslupa.

Vehkalahden (2014, 11) mukaan kyselytutkimuksessa käytetään tyypillisesti kyselylomaketta välineenä esittää kysymyksiä vastaajalle, ja vastauksien analyysissä sovelletaan tilastollisia menetelmiä määrälliseen tutkimukseen soveltuvien kysymysten osalta. Määrällisissä kysymyksissä sanallisten kysymysten vastaukset arvioidaan tyypillisesti asteikoin tai muin numeerisin keinoin, ja sanallisten vastausten osalta hyödynnetään laadullisia analyysimenetelmiä. (Mts. 13.) Kananen (2015, 229) puolestaan kertoo, että kyselylomakkeeseen ei tule sijoittaa tarpeettomia kysymyksiä tutkimuskysymyksen ratkaisemisen näkökulmasta. Tämän tutkimuksen osalta tarpeettomien kysymysten eliminointi järjestettiin valikoimalla analysoitavaksi aineistosta tutkimuskysymyksen näkökulmasta relevantit kysymykset.

SamPo-projekti toteuttaa toimintatutkimusta, jonka puitteissa kerätään syklisesti tietoa yhteiskehittämisen tuloksista mm. kyselytutkimuksin kehittämistyön tueksi. Projektin ensimmäinen pilottivaihe ajoittui syyskuun 2021 ja elokuun 2022 väliselle ajalle, ja tämän opinnäytetyön kyselytutkimusaineisto on osa projektin ensimmäisen pilotin yhteydessä syyskuun 2021 ja helmikuun 2022 välisenä aikana kerättyä aineistoa. Kyselytutkimus toteutettiin kysely- ja raportointityökalu Webropolilla, ja mukaan otettiin kaikki helmikuun 2022 loppuun mennessä saapuneet vastaukset, joissa vastaaja oli antanut luvan käyttää aineistoa tutkimuksessa. Projektitoimijoiden ja moniammatillisten ohjauksen toimijoiden kyselyihin vastattiin nimettömänä, ja opiskelijatiedot suodatettiin pois SamPo-projektin toimesta tätä tutkimusta varten.

Tutkimuksen kolme kohderyhmäkohtaista kyselylomaketta pyrkivät tuottamaan mahdollisimman laaja-alaisesti tietoa nykytilasta ja käsityksistä. Yksittäinen kyselylomake olisi saattanut tuottaa paremmin vertailtavaa tietoa, mutta kohderyhmien ollessa toisistaan merkittävästi poikkeavia niin taitojen kuin kokemuksenkin suhteen, olisi yhden kyselylomakkeen kompromissi rajannut tilanneanalyysiä tarpeettomasti. Kaikkiin kyselyihin on vastattu sähköisesti, ja lupa materiaalin käyttöön tutkimustarkoituksissa on kultakin osallistujalta hankittu SamPo-projektin toimesta, osallistuneiden opiskelijoiden ja työntekijöiden kaikkien ollessa SamPo-projektin pilottiin osallistuvia henkilöitä. Opiskelijoiden ryhmä (n=9) koostui yhdeksästä erityistä tukea opinnoissaan tarvitsevasta toisen asteen oppilaitoksessa opiskelevasta nuoresta, jotka tarvitsevat monenlaisia kuntoutus- ja hoitopalveluita opiskelun, arjessa selviytymisen ja työllistymisen mahdollistumiseksi. Yleisesti ottaen erityistä tukea opinnoissaan saavilla nuorilla saattaa olla erilaisia haasteita esimerkiksi arjessa selviämisen, päihteiden käytön, mielenterveyden, fyysisten rajoitteiden, kognition tai lievän kehitysvamman takia. Osa opiskelijoista on vastannut kyselyyn itsenäisesti ja osa koulun ohjaustoimijan avustamana. Projektitoimijoiden ryhmä (n=15) koostui oppilaitoksen SamPo-hankkeessa toimivasta henkilöstöstä ja moniammatillisten ohjauksen toimijoiden ryhmässä (n=14) vastaajina oli sekä oppilaitoksen henkilökuntaa että oppilaitoksen ulkopuolisia erityisen tuen opiskelijan palveluiden tuottajia.

4.3 Aineiston analyysi

Kyselytutkimuksen mittaristo koostuu kysymyksistä ja väittämistä, joiden avulla tutkimusongelmia pyritään ratkaisemaan, ja joiden avulla pyritään mittaamaan ja arvioimaan tutkimuksen kohteena olevia ilmiöitä (Vehkalahti 2019, 12), kuten asenteita, käytössä olevia menetelmiä, arvoja ja koke-

muksia. Tutkimuksissa on mahdollista käyttää tai soveltaa valmiita mittaristoja, joiden soveltuvuus kohteeseensa ei ole automaattista (Vehkalahti 2019, 12). Tämä tutkimuksen kyselyn mittaristo on rakennettu SamPo-projektin toimesta hyödyntäen yhteiskehittämistä ja osallistuvien organisaatioiden asiantuntijoita sekä tutkijoita. Tutkimuksen tuloksia havainnollistetaan sekä näiden mittareiden että laadullisen tutkimuksen teemoittelun avulla. Määrällisten mittareiden osalta havainnollistaminen tapahtuu prosenttiosuuksien ja vastausmäärien numeeristen arvojen avulla (Heikkilä 2014a, 15). Tässä tutkimuksessa aineiston määrälliset osiot käsiteltiin Microsoft Excel -ohjelmalla, muodostaen vastauksista frekvenssi- ja prosenttijakaumia sekä kaavioita tulosten visualisointia varten.

Laadullisen analyysin osalta aineistoon parhaiten soveltuvaksi analyysimenetelmäksi osoittautui aineistolähtöinen laadullinen sisällönanalyysi. Laadullista sisällönanalyysiä voidaan käyttää nauhoitettujen haastattelumateriaalien, kirjallisten materiaalien sekä monimediaisten aineistojen analysointiin, ja tavoitteena on keskittyä siihen, mistä aineisto kertoo ja millaisia asioita, teemoja tai aiheita se käsittelee (Vuori n.d.). Laadullista sisällönanalyysiä ei käsitellä tietyn teoreettismetodologisen ajattelun kautta, vaan mahdollisia menetelmällisiä käsitteitä on useita. Laadullinen sisällönanalyysi pohjaa aineiston huolelliselle läpikäymiselle ja systemaattiselle koodaukselle, mikä johtaa aineiston sisällön teemoitteluun. (Vuori n.d.) Teemoittelun ajatellaankin olevan yksi laadullisen sisältöanalyysin muoto (vrt. Eskola & Suoranta 2008, 174–180). Aineiston ollessa kirjallista on pyrittävä minimoimaan olettamat ja väärinymmärrykset. Juhilan (n.d.) mukaan teema-analyysin haasteena on tutkimuskysymyksiin sijoittuvat olettamat sekä teemojen valinta ennakolta. Vuoren (n.d.) mukaan koodauksen ja teemoittelun pohjalta tehdään varsinainen analyysi, jonka avulla aineiston sisällöstä tehdään johtopäätöksiä ja nostetaan esille tutkimuksellisesti kiinnostavia seikkoja. Tutkimuksessa aineisto yksinkertaistettiin koodaamista varten ja luokiteltiin alaluokkiin, joista muodostettiin vastauksista nousevat relevantit teemat (ks. esimerkki koodauksesta ja teemoittelusta Liite 4). Teemoittelutyössä ei lähdetty etsimään tiettyjä vastauksia, tai pyrkimään suoraan vertaamaan aineistoa aiempaan tutkimukseen, vaan tutkimaan materiaalia aineistolähtöisesti avoimin mielin ja valikoimaan teemoiksi suoraan aineistosta löytyvät aiheet.

5 Tulokset

5.1 Kyselytutkimuksen demografia

Kyselyyn tulosten analysointiin luvan antaneita opiskelijavastaajia oli yhdeksän, joista seitsemän opiskelee perustutkinnossa ja kaksi valmentavassa koulutuksessa VALMA:ssa. Kaikki vastaajat ovat alle 30-vuotiaita ja yli puolet vastaajista sijoittuu ikäkattegoriaan 18–21 vuotta. Vastaajista viisi identifioi itsensä naiseksi ja neljä mieheksi. Kyselyyn vastanneet jakautuvat tasaisesti opintojen alkuvaiheessa oleviin opiskelijoihin ja työpaikalla oppimisen vaiheessa oleviin opiskelijoihin, vain yhden vastaajan ollessa opintojen nivelvaiheessa matkalla kohti työllistymistä tai jatko-opintoja.

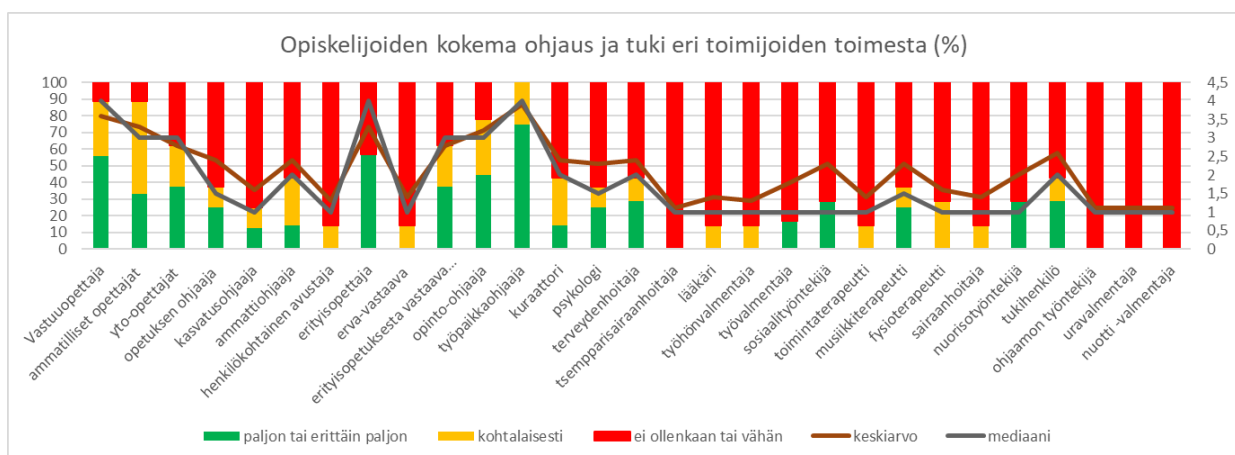
Moniammatillisten ohjauksen toimijoiden kyselyyn vastasi neljätoista luvan tulosten analysointiin antanutta henkilöä, joista yksitoista identifioi itsensä naiseksi ja kolme mieheksi, viiden työpaikka-ohjaajan ollessa vastauksissa ylliedustettuina kaikista vastaajista. Kaikista tukea ja ohjausta opiskelijoille tuottavista ryhmistä ei ollut vastaajia tässä ensimmäisen pilotin kyselytutkimuksessa, mutta vastaajien joukossa oli opettaja, opinto-ohjaaja, kuraattori, ohjaajia sekä erilaisia tuen, valmennuksen ja terapian toimijoita. Vastaajaprofiilin epätäydellisyydestä huolimatta voidaan todeta vastaajajoukon kuitenkin olevan sangen monialainen. Vastaajat jakautuivat siten, että neljä vastaajista työskenteli opintojen alkuvaiheen parissa ja yhdeksän työpaikalla oppimisen parissa.

SamPo-projektin projektitoimijoiden kyselyyn vastasi viisitoista oppilaitoksissa työskentelevää henkilöä. Kussakin oppilaitoksessa on kolmesta viiteen hanketyötä tekevää projektitoimijaa, jotka koordinoivat oppilaitoksensa sisällä SamPon toimintaa ja vastaavat opiskelijapilottien toteutuksesta, opiskelijakohtaisten moniammatillisten toimijoiden yhteistyöstä ja kehittämistyöstä Jamkin ohjauksessa. Vastaajien joukossa oli eri alojen ammatinopettajia, opinto-ohjaajia, ohjaaja ja erityisopettajia. Sekä moniammatillisten ohjauksen toimijoiden kyselyn että projektitoimijoiden kyselyn kaikki vastaajat ovat erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden parissa toimivia ammattilaisia, joten projektitoimijoiden ja moniammatillisten ohjauksen toimijoiden kyselyiden aineistot on yhdistetty arvioitaessa moniammatillisen tiimin toimintaa. Tutkimuksen tuloksia käsitellään seuraavissa kappaleissa pääsääntöisesti tutkimuskysymyksittäin, yhdistellen määrällisiä ja laadullisia tuloksia. Osin tutkimuskysymyksiin liittyviä tuloksia on myös yhdistetty tulosten vertailun mahdollistamiseksi kappaleessa 5.3. Lisämateriaalia tutkimusaineistoihin liittyen löytyy liitteistä neljä, viisi ja kuusi.

5.2 Opiskelijoiden kokemuksia tuesta

Ensimmäinen tutkimuskysymys pohti sitä, miten opiskelijat kokevat osallisuutensa opiskelun aikana. Opiskelijat (n=9) vastasivat tutkimuskyselyyn osin itsenäisesti ja osin koulun toimijan avustamana. Opiskelijoiden arviot opintoihin saatavasta tuesta ja ohjauksesta vaihtelivat ammattikunnittain. **Kuvio kuusi kuvaa** opiskelijoiden omaa arviota ohjauksen ja tuen määrästä toimijoittain.

Asteikolla 0 (ei ollenkaan) – 5 (erittäin paljon) arvioituna yli puolet opiskelijoista koki saavansa paljon tai erittäin paljon tukea ja ohjausta vastuuopettajilta (termi ”vastuuopettaja” viittaa tässä tutkimuksessa joko vastuuopettajaan, vastuuhjaajaan tai ryhmäopettajaan), erityisopettajilta ja työpaikkaohjaajilta, kaikkien vastausten mediaanihajonnan ollessa 4/5. Vastaavasti yli puolet opiskelijoista koki saavansa vähän tai ei ollenkaan tukea ja ohjausta opintoihinsa opetuksen ohjaajilta, kasvatusohjaajilta, ammattiohjaajilta, henkilökohtaisilta avustajilta, erva-vastaavalta (erityisopetusvastaava), kuraattorilta, psykologilta, terveydenhoitajalta, tsempparisairaanhoitajalta, lääkäriltä, työhönvalmentajalta, työvalmentajalta, sosiaalityöntekijältä, toimintaterapeutilta, musiikkiterapeutilta, fysioterapeutilta, sairaanhoitajalta, nuorisotyöntekijältä, tukihenkilöltä, ohjaamon työntekijältä, uravalmentajalta ja NUOTTI-valmentajalta (ammatillisen kuntoutuksen valmentaja). Erityistä hajontaa vastauksissa oli yto-opettajien (yleiset tutkinnon osat), opetuksen ohjaajien, ammattiohjaajien, erityisopettajan, erva-opettajan, opinto-ohjaajan, kuraattorin, psykologin terveydenhoitajan, sosiaalityöntekijän, musiikkiterapeutin ja nuorisotyöntekijän rooleissa, vastausten hajaantuessa kaikkiin tai likimain kaikkiin vastausvaihtoehtoihin. Vastausten hajonta selittyy osin opiskelijavastaajien pienellä määrällä, sekä oppilaitoskohtaisilla ja yksilöllisillä eroavaisuuksilla ohjauksen moniammatillisten tiimien koostumuksen suhteen.

Kuvio 6. Opiskelijoiden kokemus ohjauksen ja tuen määrästä eri toimijoiden toimesta

Kaikkien ammattikuntien keskiarvo tuloksissa oli 2,2/5, vastaten kohtalaista tukea. Tähän tulokseen vertaaminen ei kuitenkaan ole erityisen relevanttia johtuen siitä, ettei kaikkien ammattikuntien ole tarkoituskaan olla yhdenvertaisesti saatavilla, vaan tuloksia tulee ennemmin arvioida ammattikuntakohtaisesti suhteessa tavoiteltuun tuen kokemuksen määrään kussakin opintojen vaiheessa.

On merkillepantavaa, että kaikki vastaajat kokivat saavansa tukea vastuuopettajilta, ammatillisilta opettajilta sekä opinto-ohjaajilta, kun taas kaikkien muiden ammattiryhmien osalta vastauksia puuttui. Opiskelijoiden sanalliset vastaukset olivat niukkoja, mutta ne olivat hyvin linjassa numeeristen arvioiden kanssa. Avointen vastausten vähäisen määrän vuoksi aineiston tämän osan varsinainen koodaaminen ja teemoittelu ei ollut mahdollista. Sanallisten vastausten yleisvire oli positiivinen, ja useammassa sanallisessa palautteessa viitattiin siihen, miten tuen määrä on pilotin myötä kasvanut. Tämän perusteella voisi esittää varovaisen arvion, että työskentely moniammatillisen ohjauksen ja osallisuuden parissa on ollut myönteistä, ja suunta on positiivinen myös osallisuuden kokemuksen osalta.

5.3 Näkemyksiä osallisuudesta käytännössä

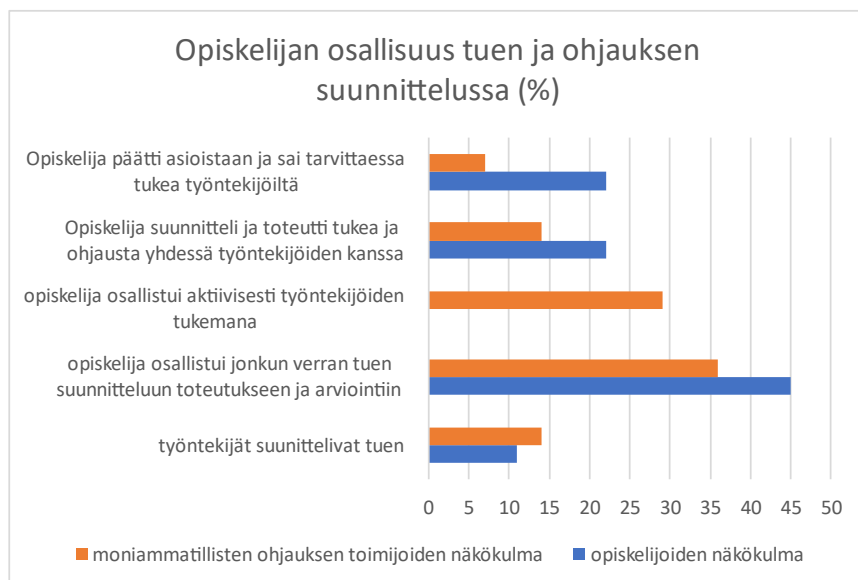
Toinen tutkimuskysymys pohti moniammatillisten ohjauksen toimijoiden (n=14) kokemuksia opiskelijoiden osallisuudesta. Moniammatillisten ohjauksen toimijoiden vastauksissa pilotin kokemuksista korostuivat moniammatillisen yhteistyön ja opiskelijan kunnioittavan kohtaamisen, mutta myös haastavan opiskelijan teemat. Haastavan opiskelijan teema on sikäli mielenkiintoinen, ettei aineistosta voi päätellä onko kyse opiskelijan motivaatiosta, tiedollisista tai taidollisista valmiuksista, koulukyvykkyydestä vai jostakin muusta tekijästä, mikä saa työntekijän kokemaan opiskelijan haasteellisena. Moniammatillisen yhteistyön teemassa yksi merkityksellinen aihe on kiireetön tuki, ja ajanpuute näyttäytyy monissa aineiston osissa yhtenä haasteiden lähteenä. Työntekijöiden aineistossa nousee myös esille yksi muista kohderyhmistä poikkeava teema, moniammatillisen ohjauksen johtaminen. Kysymykset moniammatillisen ohjauksen johtamisesta, vastuista ja työnjaosta liittyivät myös saumattoman ohjauksen onnistumiseen. Moniammatillisen ohjauksen johtamisen teeman sisältä nousee tärkeänä tekijänä moniammatillisten toimijoiden rooli myös toistensa, ei ainoastaan opiskelijan, tukena opiskelijan haasteisiin liittyen.

SamPo-projektissa opiskelun katsotaan jakautuvan kolmeen vaiheeseen, opiskeluun kiinnittymiseen ja opintojen alkuun, työssä oppimiseen sekä työllistymiseen tai jatko-opintoihin. Tutkimusmateriaalissa osallisuuden ilmeneminen käytännössä näyttää jakautuvan neljään eri vaiheeseen, sillä osallisuuden vahvistamisen keinojen tulisi aineiston mukaan ulottua myös opintoja edeltävään aikaan. Aineiston perusteella vaiheet siis ovat opintoja edeltävä nivelvaihe, opintojen alkuvaihe, työpaikalla oppiminen ja opintoja seuraava nivelvaihe. Käytännön osallisuuteen liittyvät keinot näyttäytyivät vahvasti osallisuuden mahdollistamisessa hyvien ja systemaattisten käytäntöjen sekä tukitoimien ja niiden suunnittelun avulla. Edeltävässä nivelvaiheessa korostuivat tiedonsiirto ja opiskelijan päätösvallassa olevan verkoston kartoitus. Opintojen alkuvaiheen osalta aineistosta nousivat esille opiskelijan oman koulupolun suunnittelun ja henkilökohtaisen suunnitelman työstämisen teema opintojen eri vaiheissa, opiskelijan aktiivisen roolin teema sekä opiskelijan yksilöllisten tukitoimien ja osallisuuden mahdollistamisen teema.

Työpaikalla oppimiseen liittyviä käytännön esimerkkejä oli vähän, mutta niissä korostuivat työpaikan tuettu etsiminen, työelämäjakson suunnittelu ja toteutus opiskelijälähtöisesti tämän voimavarojen ja mieltymysten mukaisesti sekä työssäoppimisjakson yhteisarviointi. Toisen asteen opintoja seuraavaan nivelvaiheeseen teemoiksi löytyivät monialaisen kuntoutuksen ja oppilaitoksen vahva tuki työllistymiseen, työllistymisen tukeminen uratyöskentelyllä opintojen alusta saakka sekä saumaton ja oikea-aikainen itsenäistymisen tuki. Teemojen pohjana toimineita käytännön esimerkkejä osallisuudesta ja sen mahdollistamisesta hyödynnettäväksi eri organisaatioissa löytyy liitteestä viisi.

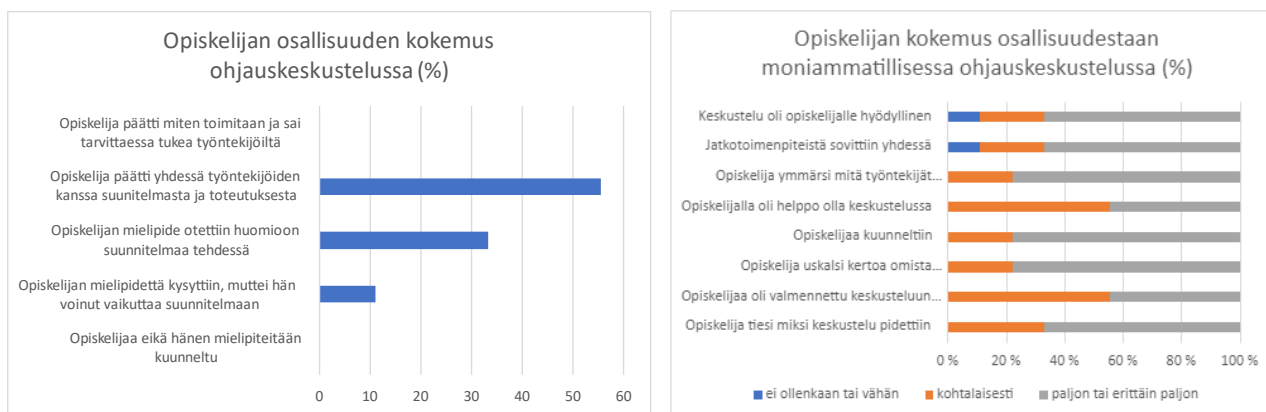
Kahden ensimmäisen tutkimuskysymyksen osalta on tärkeää tunnistaa erikseen opiskelijoiden ja moniammatillisten ohjauksen toimijoiden käsityksiä osallisuudesta, mutta myös olennaista verrata sitä, miten samoissa tilanteissa osallisuuden kokemus vertautuu näiden eri kohderyhmien välillä. Opiskelijoiden ja ohjauksen toimijoiden näkemykset siitä, millainen opiskelijan osallisuus on tällä hetkellä, poikkeaa aineiston mukaan toisistaan. **Kuvio seitsemän havainnollistaa** näkemyksien eroavaisuuksia: opiskelijoiden käsitykset ovat polarisoituneemmat, ja suurempi osa opiskelijoista kuin ohjauksen toimijoista koki opiskelijan itse päättävän ja suunnittelevan opintoja joko itsenäisesti tai yhdessä työntekijöiden kanssa. Molemmissa vastaajaryhmissä eniten vastauksia kokosi kuvaus opiskelijan roolista, jossa hän osallistuu jonkun verran tuen suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin, ja yli 10 % molemmista vastaajaryhmistä koki työntekijöiden suunnittelevan tarvittavan

tuen. Merkillepantavaa on, että kolmannes ohjauksen toimijoista koki opiskelijan roolin aktiivisena työntekijöiden tukemana suunnittelijana, ja kukaan opiskelijoista ei valinnut tätä näkökulmaa vastauksissaan.

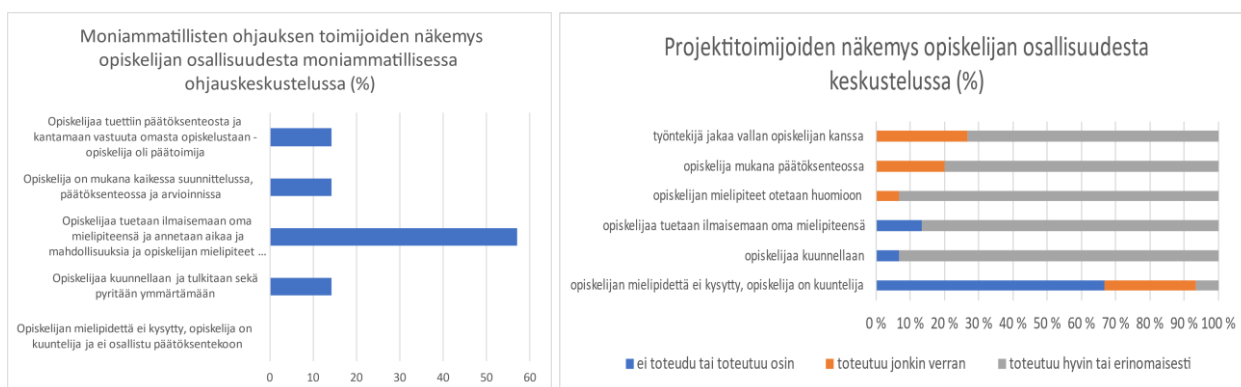
Kuvio 7. Opiskelijan osallisuus tuen ja ohjauksen suunnittelussa

Kuviossa kahdeksan kuvataan opiskelijan osallisuuden kokemusta ohjauskeskusteluissa. Ohjauskeskusteluiden osalta aineisto paljastaa, ettei kukaan opiskelijoista vielä koe toimivansa omien opintojensa ja niiden suunnittelun primus motorina, vaan työntekijöiden vaikutus on suuri. Opiskelijoiden näkemyksien mukaan hieman yli puolet opiskelijoista kokee olleensa päättämässä työntekijöiden kanssa omista asioistaan, ja vastaavasti hieman alle puolet kokee, että heidän mielipidettään on vähintään kysytty. Kuitenkin vain hyvin pieni osa opiskelijoista koki keskustelun olleen hyödytön, ja ettei jatkotoimenpiteistä oltu sovittu yhdessä. Yli 60 % opiskelijoista koki keskustelun olleen merkittävän hyödyllinen, jatkotoimenpiteistä sovitun, sekä opiskelija kokee selvästi tienneensä, miksi keskustelu pidettiin. 80 % opiskelijoista koki ymmärtävänsä hyvin mitä työntekijät sanoivat, koki tulleen hyvin kuulluksi ja kertoi uskaltaneensa hyvin kertoa omista asioistaan. Tapaamisen valmentautumisen määrä sekä opiskelijan kokemus siitä oliko keskustelussa helppo olla, jakoi mielipiteet kohtalaisen ja hyvän välille noin puoliksi.

Kuvio 8. Opiskelijan osallisuuden kokemuksia ohjauskeskusteluissa

Opiskelijoihin verrattuna projektitoimijoiden ja moniammatillisten ohjaustoimijoiden vastauksissa oli hieman poikkeavuuksia, näitä vastauksia kuvataan kuviossa yhdeksän. Projektitoimijoiden havaintojen mukaan osassa ohjaustapaamisista opiskelijan mielipiteen kysyminen toteutui vain kohtuullisesti tai ei ollenkaan, moniammatillisten ohjauksen toimijoiden kokiessa kaikissa ohjaustilanteissa opiskelijan olleen jossain määrin osallinen. Projektitoimijoiden näkökulmasta ohjaustilanteissa onnistumisia tapahtuu työntekijöiden ja opiskelijan vallanjaossa, opiskelijan olemisessä mukana päätöksenteossa sekä opiskelijan mielipiteiden huomioimisessa. Aineiston mukaan opiskelijaa pääsääntöisesti myös kuunnellaan sekä tuetaan ilmaisemaan omaa mielipidettään, mutta poikkeuksiakin löytyy. Moniammatillisten ohjauksen toimijoiden arvioiden mukaan selkeää vähemmistöä, noin 15 %:a opiskelijoista tuetaan kantamaan vastuuta päätöksenteosta ja opiskelusta, kuten myös samaisen määrän opiskelijoita koetaan olevan mukana kaikessa itseään koskevassa päätöksenteossa, suunnittelussa ja arvioinnissa. Vastaukset ovat linjassa myös aineistosta esille nousseiden osallisuutta rajoittavien tekijöiden kanssa, joita kuvataan seuraavassa kappaleessa.

Kuvio 9. Ammattilaisten näkemyksiä opiskelijan osallisuudesta moniammatillisessa ohjauskeskustelussa

5.4 Opiskelijan osallisuutta edistävät ja rajoittavat tekijät

Kolmas tutkimuskysymys pohti opiskelijoiden osallisuutta edistäviä ja rajoittavia tekijöitä. Ammatilaisten kyselyissä (n=29) nousi esille useita opiskelijan osallisuutta edistäviä teemoja, joiden lähempi tarkastelu on tarpeen tutkimustuloksen hyödyntämiseksi oppilaitosten arjessa. Liitteessä kuusi kuvataan osallisuutta edistävien tekijöiden koodaus teemoiksi. Osallisuutta edistävien tekijöiden teemoittelu oli haastava tehtävä, sillä monin eri tavoin ryhmiteltyinäkin sekä koodit että alaluokat muodostivat keskenään limittyviä kokonaisuuksia. Teemoiksi valikoituivat lopulta opiskelijalähtöinen toimintaympäristö, ammattitaitoa hyödyntävä dialogisuus, toimintakulttuuri, asenteet, moniammatillinen ohjaus, kohtaaminen, arvopohjainen toiminta sekä opiskelun omistajuus. Teemojen avulla voidaan havaita, että keskeisiä osallisuutta edistäviä tekijöitä on paljon, ja aineistosta voidaan myös päätellä, että osallisuuden kokemus on sekä toisaalta monen asian summa, mutta myös, että yksittäinen yksilölle merkityksellinen tekijä saattaa vaikuttaa osallisuuden kokemukseen tai sen puutteeseen merkittävästi muiden tekijöiden tilasta riippumatta.

Teemojen ympärille nousee käsitys sekä opiskelijan että henkilökunnan toiminnan, osaamisen ja asenteiden vaikutuksesta osallisuuteen ja osallisuutta kannattelevaan ilmapiiriin. Aineiston perusteella tärkeitä edistäviä tekijöitä ovat myös erilaiset kyvykkyydet: avun tarjoaminen ja vastaanottaminen, suunnittelun ja tuen taidot, sekä myös läheisten taito vapauttaa ja vastuuttaa opiskelija tekemään itse päätöksiä. Asioiden jatkuvuudella vaikuttaa myös olevan merkitystä: tuen pysyvyys, luottamuksen kasvattaminen ja pitkäjänteinen työ opiskelijan kanssa pysyvää monialaista verkostoa hyödyntäen näyttäytyvät osallisuutta kannattelevina tekijöinä. Huomionarvoisia seikkoja osallisuuden edistäjinä ovat myös onnistumisen kokemukset, arvojen ja aidon kiinnostuksen merkitys ammatillaisen työssä sekä käytännön mahdollistajat kuten tilat, materiaaliressurssit, aika sekä opiskelijan saatavilla oleva tieto. Kohtaamisen, erityisesti kuulluksi tulemisen sekä opiskelijan itsenäisen toiminnan mahdollistamisen teemat näyttäytyvät aineistossa vahvasti myös määrällisesti. Osallisuutta edistävien tekijöiden verkko pohjaa aineiston perusteella organisaation arvoihin, strategioihin ja toimintakulttuuriin, joiden mahdollistamina nuorten kanssa työskentelystä aidosti kiinnostuneet ammatillaiset mahdollistavat opiskelijan oman aktiivisen toiminnan erilaisin tuen keinoin, yhteistyössä monialaisen verkoston kanssa.

Aineistossa osallisuutta rajaavat tekijät kuvautuvat mahdollisia tekijöitä vastaavasti: mahdollisia haasteen paikkoja löytyy niin toimintaympäristön rajoitteiden, asenteiden, ohjauksen taitojen,

opiskelijan koulukykyisyyden ja motivaation kuin työyhteisön arvopohjan osalta. Erityisesti rajaa-
vina tekijöinä nähdään kiire sekä aitojen vaikuttamismahdollisuuksien puute. Rajaavien tekijöiden
kuvauksissa opiskelijan motivaation teema näyttäytyy voimakkaasti, mikä on mielenkiintoista, sillä
yhtä voimakasta merkitystä asialle ei noussut edistävien tekijöiden joukosta.

5.5 Huomioita moniammatillisesta ohjauksesta

Moniammatillisen ohjauksen rooli osallisuuden edistämisessä

Neljäs tutkimuskysymys pohti erityisellä tuella opiskelevien opiskelijoiden ohjaustoimijoiden
(n=29) käsityksiä osallisuudesta ja osallisuuden toteutumisesta. Vertailtavin osin tähän kysymyk-
seen liittyvää analyysidataa löytyy myös edeltävistä kappaleista, mutta aineistosta nousi esille
myös sellaisenaan arvokkaita teemoja, joita kuvataan tässä luvussa.

Moniammatillisen ohjauksen rooli opiskelijan osallisuuden mahdollistamisessa ja vahvistamisessa
näyttäytyi merkityksellisenä läpi aineiston. Moniammatillisen ohjauksen ja yhteistyön osalta opis-
kelijan osallisuutta edistäviä teemoja muodostui lopulta seitsemän: opiskelijälähtöisyys, tuen yksi-
löllisyys, moniammatillisuuden mahdollisuudet, moniammatillisen yhteistyön jatkuva kehittämi-
nen, yhteistoiminnan rakenteet ja toimintamallit, ihmissuhteet ja asenteet työotteessa sekä
aidosti yhteinen tavoite. Teemojen määrä on melko suuri, mutta perusteltu, sillä moniammatilli-
nen ohjaus jo konseptina sisältää monia tasoja ja asioiden yhteyksiä, ja niiden nostaminen liian
ylätasoisiksi ei enää palvelisi tutkimuksen tarkoitusta.

Opiskelijälähtöisyyden teema on kuvautunut vahvasti muistakin kuin moniammatillista näkökul-
mista, mutta moniammatillisuuden linssin läpi asia näyttäytyy aineistossa hieman toisin. Ammat-
tilaisten vastauksista nousi esille se, miten tärkeää osallisuuden edistämisessä on huomioda opis-
kelijan tarpeen olevan oman työn lähtökohta, sekä se, ettei opiskelijan oma ääni jäisi
ammattilaisten äänen alle. Verkoston rooli kuvautui tästä näkökulmasta opiskelijaa tukevana,
mutta realistisiin tavoitteisiin pyrkivänä yhteistoimijana sekä opiskelijan että muiden ammattilas-
ten suuntaan. Voisikin sanoa, että moniammatillisen ohjauksen näkökulmasta opiskelijälähtöisyys
näyttäytyy ensisijaisesti opiskelijälähtöisenä verkostotyönä, kuten toki luontevaa onkin. Opiskeli-
jälähtöisyyden näkökulmasta aineistosta nousee esille myös yksi kiinnostava yhteneväisyys: opiskeli-

jan arjen asioiden tasolla pysyttelevän keskustelun koetaan tukevan sekä opiskelijan, että moniammatillisen tiimin osallisuutta.

Monialaisuuden mahdollisuuksien teema nosti aineistosta esille kunkin ammattialan tuottaman tiedon hyödyntämistä, sekä eri alojen ammattilasten erilasten näkemysten, vaikuttamisen mahdollisuuksien sekä osaamisten hyödyntämistä niin suoraan opiskelijoiden kuin muiden opiskelijaa tukevien ja ohjaavien ammattilaisten opiksi ja hyödyksi. Erityisesti eri ammattikuntien tekemien havaintojen ja huomioiden jakaminen niin haasteiden kuin edistysaskelien suhteen näyttäytyi merkityksellisenä mahdollisuutena. Mahdollisuuksien teemaan kytkeytyy läheisesti myös moniammatillisen yhteistyön jatkuvan kehittämisen teema, missä erityisesti osaamisen jakaminen ja tarkoituksella huomioiden kerääminen moniammatillisen tiimin toiminnasta, jopa kunkin opiskelijan kontekstissa, olisi pohdinnan arvoinen aihe.

Moniammatillisen yhteistyön **suurimana** kompastuskivenä osallisuuden edistäjänä aineistossa näyttäytyy yhteistoiminnan rakenteiden ja toimintatapojen teeman kautta. Tutkimuksen tulosten perusteella vaikuttaa, että yhteistoiminnassa on paikoitellen haasteita mm. sovitun työnjaon, tapaamisjärjestelyiden, moniammatillisen suunnittelun käytänteiden, yhteisen opiskelijakohtaisen suunnitelman, avoimen keskusteluyhteyden, joustavan toiminnan, tiedottamisen, opiskelijan tukitoimien oikea-aikaisuuden tai päällekkäisyyden, yhteistyön tiiviyn ja yhtenäisen ohjaamisen linjan kanssa. Aineistosta kuvautuu hyvää tarkoittava joukko osaavia ammattilaisia, joilta paikoin puuttuu yhteistoiminnan rakenteita ja tietoa toisten toiminnasta, sekä jotka kokevat että olisi tärkeää puhalttaa yhteen hiileen ja saada oikeat ihmiset oikeaan paikkaan, oikeaan aikaan. Lisäksi osallisuutta edistävinä tekijöinä moniammatillisuuden näkökulmasta näyttäytyvät tapaamisten säännöllisyys, sovittu työnjako, verkostotoimijoiden aloitteellisuus toisien verkostotoimijoiden suuntaan, moniammatillisen yhteistyön säännöt, opiskelijalle sopivan kokoinen ammatillinen tukijoukko, sekä opiskelijan arjen ohjaustoimijoiden osallistuminen verkostotapaamisiin. Teeman yhtenä kulmakivenä näyttäytyvät myös erilaisten tapaamisten toimintamallit. Johdonmukainen keskustelu, päätöksenteon kulttuuri, selkeät käsiteltävät teemat ja tavoitteet, nopeasti kokoontuvat ja aktiiviset ryhmät sekä toimenpiteiden vaikuttavuuden seuranta näyttäytyvät osallisuutta edistävinä tekijöinä moniammatillisuuden näkökulmasta.

Ihmissuhteet ja asenteet työotteessa -teema nostaa esille moniammatillisen tiimin suhtautumista toisalta toisiinsa, mutta myös opiskelijaan. Teemassa korostuvat toimijoiden luotettavuus ja aktiivinen työskentely opiskelijan asioiden edistämiseksi, mutta myös toisten verkostotoimijoiden tuntemisen merkitys, mikä voi mahdollistaa avoimen ja rehellisen kommunikaation sekä toimijoiden välisen luottamuksen. Teema on kiinnostava sikäli, että sen sisältö on nykytila-analyysin suhteen ristiriitaista: toisalta aineistossa tunnistetaan vahvuuksia, mutta toisalta myös asetetaan toivomuksia positiivisuudelle, sekä sille, että kaikki työntekijät olisivat aina opiskelijan puolella, tai olisivat aidosti kiinnostuneita opiskelijan asioiden kuntoon saattamiseen oppivelvollisuusiän kriteerin saavuttamisen sijaan.

”Yhteinen päämäärä, yhteinen suunta, yhteisten tavoitteiden asettaminen.” Aidosti yhteisen tavoitteen teemaan aineisto tarjoaa vastauksenkin: opiskelija ja hänen oppimistavoitteensa tulisi olla niin oman, kuin verkostotyönkin jaetun näkemyksen kohteena. Teemasta nousevat haasteet liittyvätkin aineistossa enemmän tiedottamiseen, seurantaan, arviointiin ja kehittämiseen kuin teeman merkityksellisyyden pohdintaan. Merkityksellisyys sinänsä korostuu tuloksissa, sillä mikäli jaettu näkemys tavoitteesta tai tavoitteeseen nojaava ammatillinen yhteistyö on vajavaista, ontuu koko moniammatillisen yhteistyön pohja.

Moniammatillinen ohjauskeskustelu työkaluna kohti osallisuutta

Tutkimuksessa selvitettiin myös sitä, minkälaisia näkemyksiä ammattilaisilla on siitä, millainen moniammatillinen ohjauskeskustelu edistää opiskelijan osallisuutta ja toimijuutta. Ohjauskeskusteluun suositellut käytännöt olivat oppikirjamaisesti linjassa niin tämän tutkimuksen osallisuutta edistävien ja vahvistavien asioiden kanssa kuin myös aiempien osallisuustutkimuksien löydösten kanssa. Aineistosta voi päätellä, että käytännön tasolla tiedetään hyvin, miten keskusteluissa tulisi toimia, vaikkei kaikkia käytäntöjä tai mahdollistajia osallisuutta hyvin edistävään moniammatilliseen ohjauskeskusteluun vielä olisikaan arjen ohjaustapaamisissa.

Aineisto kuvaa hyvin samanlaisia tarpeita kaikkien osallisuudelle: ammattilaiset odottavat toisiltaan samoja asioita, kuin mitä opiskelijallekin toivovat. Tulosten mukaan hyvän moniammatillisen ohjauskeskustelun voisi tiivistää seuraaviin ominaisuuksiin:

- ✓ Opiskelija on määritellyt ensin, ketä kokee verkostossaan itselleen tarpeelliseksi tukijoukoiksi suunnitteluun, apuun, tukeen
- ✓ Opiskelija ja ammattilaiset ovat ennalta tietoisia siitä, mitä asioita käsitellään

- ✓ Oikein aikamitoitettu ja strukturoitu tapaaminen osallistujien ja aiheiden mukaan
- ✓ Oikea määrä henkilöitä kerralla (riittävästi, muttei liikaa), jokaisella osallistujalla tulee olla rooli juuri tässä tapaamisessa
- ✓ Vuorovaikutteinen ja kuunteleva, moniammatillisen yhteisnäkemyksen muodostava dialoginen ja ohjaava työote
- ✓ Rehellinen, avoin, aktivoiva, kannustava, keskustelevalle ja tiedottava toimintatapa
- ✓ Opiskelijan vahvuuksia huomioiva ja etsivä, positiivinen ja kannustava toimintatapa
- ✓ Opiskelijan ja hänen tilanteensa ja voimavaransa huomioiva tunneilmasto, turvallinen ilmapiiri
- ✓ Keskustelun tason huomioiminen osallistujien mukaan, myös ammattilaisten kesken
- ✓ Tapaamisella selkeä, aidosti yhteinen tavoite, johdonmukainen keskustelu kohti ratkaisua, päätöksiä ja dokumentoitua toimintasuunnitelmaa
- ✓ Kaikkien osapuolien, myös opiskelijan, ymmärrys käsiteltävästä aiheesta tulee varmistaa
- ✓ Opiskelija tekee lopulliset päätökset
- ✓ Päätöksien ja toimien vaikuttavuuden seuranta ohjauskeskusteluissa
- ✓ Tavoitteena tulee olla opiskelijalle paras lopputulos
- ✓ Joustava ja yhtenäinen toiminta opiskelijan kanssa samalla puolella pöytää
- ✓ Asioiden käsittely tapaamisten ulkopuolella siten, että opiskelija on viestinnässä mukana.

Osallistujien määrä jakoi mielipiteitä aineistossa, sillä osa vastaajista oli sitä mieltä, että on tärkeää, että kaikki opiskelijan elämässä ja opinnoissa mukana olevat pystyvät yhdenaikaisesti esittämään mielipiteitään, pysymään kartalla ja tulemaan kuulluiksi, ja osa taas koki tärkeänä, että asioita käsitellään siten, että jokaisella osallistujalla voi olla tapaamisessa aktiivinen ja tasa-arvoinen rooli.

5.6 Osallisuuden määritelmä toisen asteen erityisen tuen opiskelijalle

Erityisellä tuella opiskelevien opiskelijoiden ohjaustoimijoiden (n=29) vastauksista nousi osallisuuden käsittelyn myötä mielenkiintoisia aiheita (kts. Liite 4). Osallisuuden käsitteen osalta päädyttiin kolmeen merkitykselliseen teemaan: **itsenäinen aktiivinen toimijuus, koulutyöskentelyn omistajuus** sekä **osallistumisen mahdollistaminen**. Itsenäisen aktiivisen toimijuuden teemassa tärkeinä elementteinä nousivat esille opiskelijan sitoutuminen ja motivoituminen sekä erilaiset opiskelijan vastuun kantamisen, kokemisen ja toimimisen aiheet. Teema näyttäytyi aineistossa kaksijakoisena, sillä sen toisaalta koettiin olevan opiskelijan osallisuuden toteutumisen keskiössä, mutta samalla tunnistettiin, että erityisen tuen opiskelijan sitoutuminen, motivoituminen ja toiminta edellyttää myös oikea-aikaisia ja yksilöllisiä tukitoimia. Koulutyöskentelyn omistajuuden teemassa näyttäytyivät vahvoina tekijöinä sekä kouluyhteisöön että opiskelun kokonaisuuteen liittyvät aiheet. Kouluyhteisöön kuulumisen, sen toimintaan osallistuminen ja mahdollisuus kouluyhteisössä vaikuttamiseen näyttäytyivät yhtä merkityksellisinä kuin opiskelijan kyky tunnistaa vahvuuksia ja vapaus

suunnitella, toteuttaa sekä seurata opintoja ja elämää. Osallistumisen mahdollistamisen teemassa vuorovaikutuksellisuus näyttäytyi tärkeänä elementtinä niin sen mahdollistamisen, kuin opiskelijan halun ja taitojen näkökulmistakin. Monin eri tavoin korostuivat opiskelijan kuulluksi tuleminen tärkeys sekä tasa-arvoinen vuorovaikutus, mikä muodostui yhdeksi osallisuuden avaintekijöiksi tässä kontekstissa. Mahdollistamisen teemassa näyttäytyivät merkityksellisinä myös dialogisen työotteen ja siihen kannustamisen sekä tiedon äärelle pääsemisen ja saattamisen aiheet.

Vaikka tämän tutkimuksen ensisijaisena menetelmävalintana ei ollutkaan kielen muodon arviointi, on kuitenkin jatkon suunnittelun kannalta merkillepantavaa, etteivät kaikki yllä olevat teemat kuvauksissa yksikäsitteisen positiivisina tai mahdollisina toteuttaa. Vastausten pohjalta voidaan päätellä, että kyselyhetken tilanteessa jotkut vastaajista ajattelevat osallisuuden olevan opiskelijan mahdollisuus ”saa osallistua” ennemminkin kuin hänen tehtävänsä. Samaten vastuunoton, ja itsenäisyyden teemoissa osa määritelmistä sijoittaa vastuun opiskelijalle, osassa ”opiskelija on mukana” tai ”pääsee vaikuttamaan”.

Tutkimusaineiston perusteella (N=38) tämänhetkisen toisen asteen erityitä tukea tarvitsevan opiskelijan osallisuuden määritelmän voisi kiteyttää seuraavasti: *toisen asteen erityistä tukea tarvitsevan opiskelijan osallisuus on tasa-arvoista vuorovaikutteista kiinnittymistä kouluyhteisöön, ja siinä aktiivista ja sitoutunutta toimimista itse määriteltujen tavoitteiden saavuttamiseksi. Toisen asteen erityisen tuen opiskelijan osallisuus tulee mahdollistaa riittävillä moniammatillisilla ja oikea-aikaisilla tiedollisilla ja toiminnallisilla opiskelijalähtöisillä tukitoimilla.*

6 Pohdinta

6.1 Luotettavuus ja eettisyys

Vehkalahden (2014, 41) mukaan tieteellisen tutkimuksen luotettavuusmittarit ovat validiteetti ja reliabiliteetti. Tilastokeskuksen (Validiteetti n.d.) mukaan validiteetilla tarkoitetaan sitä, miten hyvin valitulla tutkimusmenetelmällä onnistutaan mittaamaan tutkimuksen kohteena olevaa ilmiön ominaisuutta. Kyselytutkimuksessa validiteettiin vaikuttaa ensisijaisesti se, voidaanko tutkimusongelmaan saada ratkaisua esitetyillä kysymyksillä (Heikkilä 2014a, 177) sekä se, onko aineistolla mahdollista vastata tutkimuskysymyksiin. Validiteetin arvioimisessa on tärkeää huomioida myös se, kuinka tiedon analyysissä on onnistuttu ja onko analyysi puolueetonta ja laadukasta. Tutkimuk-

sen avulla pyrittiin selvittämään toisen asteen oppilaitosten erityisellä tuella opiskelevien opiskelijoiden osallisuuden kokemuksia. Kyselytutkimus oli menetelmänä perusteltu valinta, sillä sen avulla pystytään tutkijariippumattomasti tuottamaan vertailtavia tuloksia myös projektin seuraavissa vaiheissa. Validiteetin suhteen on huomioitava, että sen, minkä tämän tutkimuksen toteutuksessa voitti puolueettomalla analyysillä, toisaalta hävisi siinä, että oppilaitosten erityispiirteiden ymmärtämisellä olisi voitu saada aikaan syvempää analyysiä ja sitä kautta yksilöidympiä jatkokehitysehdotuksia. Kyselytutkimuksen vastauksien määrä on pienimuotoiseen määrälliseen tutkimukseen riittävä, muttei riittävän suuri lähes aukottoman analyysin muodostamiseksi. Tutkimuksen kannalta on siis ollut tärkeää tarkastella kyselytutkimusdataa tarkasti ja puolueettomasti, jotta tutkimuskysymyksiä vastauksilla saadaan ohjattua projektin toimenpiteitä oikeaan suuntaan. Validiteetin näkökulmasta tutkimuksen tulokset antavat viitteitä osallisuuden kokemuksesta ja luovat katsauksen siihen, miten osallisuus tällä hetkellä suomalaisissa toisen asteen ammatillisissa oppilaitoksissa toteutuu. Tutkimuskysymysten rajatessa tarkasteltavaa aihetta tiukasti suomalaisen koulutusjärjestelmän pariin, on myös taustateoria perustellusti pääosin suomalaiseen tutkimukseen pohjaava. Menetelmänä kyselytutkimus vastaa erinomaisesti mahdollisuuteen selvittää vastaus tutkimuskysymyksiin, ja seuraavissa pilotin vaiheissa voisi olla järkevää yhdistää kyselytutkimukseen myös esim. fokusryhmähaastattelu validiteetin parantamiseksi entisestään.

Reliabiliteetilla ilmaistaan tutkimuksessa käytetyn mittarin luotettavuutta ja toistettavuutta tutkitavan ilmiön kontekstissa (Reliabiliteetti n.d.; Heikkilä 2014a, 178). Tutkimuksen yleistettävyyden ja puolueettomuuden kannalta on tärkeää, että kyselyn vastauksien anonymiteetti säilytettiin ja tuloksia tarkkailtiin puhtaasti laadullisen ja määrällisen analyysin lähtökohdista. Reliabiliteetin arvioiminen on sikäli haastavaa, että SamPo-projektin toimintatutkimus pyrkii aikaansaamaan intervention ja vaikuttamaan koko tutkimuksen ajan tutkittavaan kohteeseen. Tällöin identtistä tutkimusasetelmaa ei ole mahdollista toteuttaa myöhemmin, ja on suorastaan toivottavaa, että seuraavissa SamPo-projektin kyselytutkimuksissa osallisuuden kokemukseen liittyvät tulokset ovat tästä ensimmäisestä tutkimuksesta poikkeavat. Lisäksi tutkittava ilmiö on subjektiivinen, joten tulosten valossa ei ole odotettavissa, että samalla tavoin toteutettavan tutkimuksen tulos olisi samankaltaisessakaan reaaliympäristössä täsmälleen sama. Tutkimuseettisesti ei ole kuitenkaan syytä epäillä, etteikö saman tutkimusaineiston analysoimalla toinen sekä kuntoutusala että ohjausala tunteva tutkija päätyisi samankaltaisiin tuloksiin ja johtopäätöksiin. Aineistossa erityisesti opiskelijavastaajien määrä on kuitenkin pieni ($n=9$), mikä on tärkeää huomata opiskelijoihin liittyvien tulosten ja johtopäätösten yleistettävyyden osalta.

Kettusen (2018) mukaan opinnäytetyön eettiseen tarkasteluun liittyy tutkimuslupaprosessi, joka toisinaan on muodollinen ja vaihtelee tieteenaloittain. Lisäksi toisinaan on tarpeen tehdä eettinen ennakkoarvio. Varsinaista eettistä ennakkoarviota ei tämän opinnäytetyön puitteissa ollut tarpeen tehdä tutkimusdatan suhteellisen vahvan tietosuojan vuoksi, mutta eettisten kysymysten pohtiminen kohderyhmien ja tutkimuksen toteuttamisen suhteen on aina paikallaan. Korkeakoulun ja opinnäytetyön kirjoittamisen näkökulmasta yleisiä eettisiä ongelmia ovat vilppi plagioinnin ja tutkimustulosten vääristelyn muodossa sekä piittaamattomuus liittyen puutteelliseen lähteiden kirjaamiseen tai muiden tutkijoiden työn merkityksen alentamiseen (Jyväskylän ammattikorkeakoulun eettiset periaatteet 2018, 5–8). Tutkimus toteutettiin hyvää tieteellistä käytäntöä (Hyvä tieteellinen käytäntö n.d.) noudattaen siten, että tiedon tallentamisessa, käsittelyssä, referoinnissa ja esittelyssä toimittiin rehellisesti ja huolellisesti, tietoaaineistot tallennettiin asianmukaisesti, tietosuoja huomioitiin ja asianmukaiset tutkimusluvut hoidettiin kuntoon ennen tutkimuksen aloittamista sekä kohderyhmien ja SamPo-projektin välillä, että SamPo-projektin ja opinnäytetyön tekijän välillä. Tutkimuksen raportoinnissa noudatettiin Jamkin opinnäytetyön raportointiohjetta (Liukko & Perttula 2021), ja lähdeviitteet on merkitty asianmukaisella tarkkuudella, jotta tekstin omistajuus kohdentuu oikeille henkilöille.

Aineiston hallinnassa on noudatettu tutkimuseettistä lähestymistapaa anonymisoimalla kaikki kyselytutkimuksen materiaali jo ennen tutkijan pääsyä aineiston äärelle. SamPo-projektin toimesta aineistosta poistettiin kaikki tarkat yksilöivät tiedot sekä lisäksi yksittäisiä vastauksia, joista olisi käynyt ilmi vastaajan rooli tietyssä oppilaitoksessa. Vastaajien anonymiteetin varmistamisella on huolehdittu samanaikaisesti sekä vastaajien tietosuojasta että mahdollistettu puolueeton analyysi. Samasta syystä laadulliselle tutkimukselle tyypillisestä tekstilainauksen käytöstä on pääsääntöisesti luovuttu aineiston anonymiteetin varmistamiseksi myös analyysivaiheen jälkeen. Yhdessä opinnäytetyön lopputuotoksen varsinaisessa kohderyhmässä on syytä olettaa olevan erityistä suojaa tarvitsevia henkilöitä, joiden toimintakyky tai kyky ilmaista omia mielipiteitään voi olla rajoittunut. Tämä on pyritty huomioimaan analyysivaiheessa, sekä tuloksista tehtävissä johtopäätelmissä. Opiskelijoiden vastausten osalta on tärkeää huomioida, että osa vastaajista on vastannut kyselyyn avustettuna, joten ei voida varmistaa, että he ovat vastanneet kaikkiin kysymyksiin siten, kuin olisivat vastanneet itsenäisesti tai kouluun liittymättömän toimijan avustaessa vastaamista. Samaten opiskelijoiden sanallisten vastausten perusteella ei varsinaista koodausta tai teemoittelua päästy tekemään aineiston vähäisyydestä johtuen. On myös huomionarvoista, että tämän tutkimuksen opiskelijavastaajien sukupuolijakauma ei vastaa erityisen tuen opiskelijoiden yleistä sukupuolija-

kaumaa, jossa 30 % identifioi itsensä naiseksi ja 70 % mieheksi (Pihkala & Lamberg 2017, 77), vaikakaan ei ole pääteltävissä, miten vastaajajoukko tältä osin mahdollisesti tuloksiin vaikuttaa.

Lisäksi työn eettisen tarkastelun kokonaisuuteen vaikuttavat opetushenkilöstön ja oppilaitosten vastuu toisen asteen opiskelijoiden opintojen mahdollistamisesta tarvittavan tuen avulla (Erityinen tuki n.d.). Vastuu ei kosketa ainoastaan opetushenkilöstöä, vaan lain edellyttämän kokonaiskuntoutumisen myötä myös muiden alojen edustajien kuten fysioterapeuttien (esim. Anttila ym. n.d.) on ammattietiikan näkökulmasta valittava opiskelijan kanssa juuri hänelle sopivat tukitoimet. Tutkimustulosten analyysivaiheessa havaitut ammattihenkilöstön asenteet opiskelijan oikeutta ja velvollisuutta kohtaan tehdä mahdollisesti tuettuja, mutta itsenäisiä päätöksiä, saattavat vaikuttaa merkittävästi niin käsitykseen osallisuudesta kuin opiskelijan käytännössä saamaan tukeen osallisuuden mahdollistamiseksi. Myös valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta korostaa osallisuutta yhtenä yhteiskunnan eettisiin periaatteisiin tärkeänä teemana nousevista käsitteistä johtajuuden, yhtistoiminnallisuuden, luottamuksen ja asiakkaan velvollisuuksien lisäksi (Sosiaali- ja terveysalan eettiset periaatteet – ovatko ne valideja tulevaisuudessa? 2018, 58). Tutkimuksen tavoitteena on ollut ohjata ja ehdottaa toimia, joilla opiskelijan omaa ääntä tässä tärkeässä asiassa saadaan kuuluville, mikä myös nousee esille johtopäätöksissä.

6.2 Kohti osallisuutta

Kyselytutkimuksen tulokset osoittavat projektin eri toimijoilla, opiskelijat mukaan lukien, **löytyvän tahtoa pohtia osallisuuden nykytilaa ja pyrkiä ymmärtämään, missä tilassa osallisuuden suhteen mennään ja millaisin toimenpitein voitaisiin päästä kohti parempaa**. Tuloksista piirtyy ammatillisia toimijoita, joista monet tietävät mitä tehdä, mutta joiden tekemistä kuristavat rajalliset resurssit, etenkin aikaresurssi, toimintaympäristöjen ja arvopohjien haasteet arjen toiminnassa sekä epäyhtenäinen toiminta, joka johtaa opiskelijoiden motivaation haasteisiin. **Shierin (2001) osallisuuden portaiden mallin mukainen toiminta kuvautuu ammatillisten toimijoiden kuvauksissa siitä, miten osallisuutta tulisi tukea: kuuntelemisen, mielipiteenilmaisun vapauden ja tukemisen, erilaisten näkemysten aidon huomioon ottamisen, päätöksenteossa mukana olemisen, sekä vallan ja vastuun jakautumisen aiheet näyttäytyvät selkeinä aineistossa**. Shierin mallin mukaisesti aineistoa arvioitaessa, voidaan todeta kaikilla porrasmallin askelmilla ilmenevän osittaista osallisuutta, sekä vaihtelevia ammatillaisen sitoutumisen asteita. Mallia voitaisiin hyödyntää jatkossa opiskelijan monialaisen osallistamisen arvioinnissa ja pohtimisessa, erityisesti siksi, koska niin osallisuuden

mahdollistajina kuin osallisuuden tärkeinä tekijöinäkin nähtiin vahvasti erilaisten mahdollistamisen teemat, jotka edellyttävät ammattilaisen osallistumista osallisuuden tukemiseen. Erityisen tärkeää on huomioida myös se, että aineistosta ei voida päätellä sitä ovatko alempien portaiden osallisuuden teemat kuten kuuleminen tai mielipiteiden huomioon ottaminen toteutuneet riittävästi, vaikka ylemmän portaan osallisuuden mittarina päätöksenteko olisikin toteutunut. Jokaista askelmaa ja ammattilaisen sitoutumista siihen tulee siis arvioida omana kokonaisuutenaan.

Shierin mallin lisäksi aineistoa on ollut mielekästä tarkastella myös muun kirjallisuuden valossa. Työntekijöiden ja moniammatillisten ohjaustoimijoiden kuvauksissa läikähtelevät niin kokonaisuuden jakautuminen henkilökohtaiseen toimijuuteen, läheistoimijuuteen ja kollektiiviseen toimijuuteen (Mäkisalo-Ropponen, 2015) kuin Isolan ja muiden (2017) määrittelemiin mahdollisuuksiin, erilaisiin toimintoihin ja palveluihin, elämän kulkuun sekä yhteisiin asioihin. Aineistossa näyttäytyy osallisuuden toteutuminen ja tukeminen juuri niin monimutkaisena, systematiikkaa edellyttävänä kuin haavoittuvaisena ja ihmiskeskeisenäkin kokonaisuutena kuin mitä kirjallisuuskin antaa ymmärtää. Samankaltaisuuksia piirtyy myös tutkimustulosten pohjalta muodostetun toisen asteen erityistä tukea tarvitsevan opiskelijan osallisuuden määritelmän kautta, sillä määritelmässä näytettyvät taustateorioiden kolme osallisuuden tasoa: henkilökohtaisen elämän osallisuus omien tavoitteiden kautta (vrt. Isola 2017, 3,5), yhteiskunnallinen osallisuus kouluyhteisöön kiinnittymisen näkökulmasta (vrt. Isola ym. 2017, 29; Mäkisalo-Ropponen 2015, 10; Rahikka-Räsänen & Ryyänen 2014, 10) sekä sosiaalinen osallisuus vuorovaikutteisuuden ja opiskelijalähtöisten tukitoimien kautta (vrt. Mäkisalo-Ropponen 2015; Rahikka-Räsänen & Ryyänen 2014; Isola ym. 2017, 38). Toki eroavaisuuksiakin löytyy, ennen kaikkea johtuen siitä, että osallisuuden määritelmä on tässä tutkimuksessa rajattu opiskelun ja erityisen tuen konteksteihin.

Tutkimuksen tulokset tukevat osin Karvin vuoden 2021 erityisen tuen arvioinnin tuloksia. Erityisesti moniammatillisen yhteistyön kehittäminen, suunnitelmallisuuden ja vaikuttavuuden arvioinnin parantaminen, erityisen tuen kehittäminen nivelvaiheissa, erityisen tuen resursointi sekä henkilöstön osaamisen vahvistaminen erityiseen tukeen ja siihen liittyvään tiedon jakamiseen liittyen ovat linjassa Karvin arviointiraportin tulosten kanssa. Varsinaisia poikkeamia ei tuloksia vertailtaessa löydy, ainoastaan erilaisia painotuksia tämän tutkimuksen ollessa hieman lähempänä erityisen tuen arkista toteutusta. (ks. Goman ym. 2021.)

Aineistosta esille nousseiden toimintamallien ja suositusten osalta kirjallisuudesta löytyy sekä tuloksia tukevia verrokkeja, että poikkeavia painotuksia. Opetushenkilöstön asenteiden vaikutus, ohjauksen yhtäläisyys ja kohtaamistaidot (Jauhola & Kortelainen 2018, 5) sekä johdon sitouttaminen arjen osallisuuden toteuttamiseen, rakenteelliset osallisuuden mahdollistajat ja opiskelijälähtöisyys (Hakamäki-Stylman 2021, 5–7) vastaavat tutkimuksessa esille nousseita osallisuuteen vaikuttavia teemoja. Lisäksi tutkimustuloksissa korostunut monialainen yhteistyö, yksilölle soveltuvien työ- ja harjoittelun yksilölliset ratkaisut sekä opiskelijan vahvuuksien vahvistaminen ovat linjassa aiempien tutkimuksien kanssa (vrt. Parkkila ym. 2016).

6.3 Tulosten hyödyntäminen fysioterapia-alalla

”Opiskelijalle täytyisi tulla tunne siitä, että häntä tuetaan ja autetaan opinnoissa ja elämässä ylipäättään eteenpäin.”

Moniammatillisen tiimin toimintaan liittyvät tutkimuksen tulokset ovat yhteneviä siinä, ettei yhdessäkään vastauksessa viitattu tiettyyn yksittäiseen ammattialaan, sen haasteisiin tai hyviin käytäntöihin. Vastaajat puhuivat moniammatillisista tiimeistä yksiaanisesti nimenomaan tiimin toiminnan ja toimintaa kannattelevan yksilöosallistujan näkökulmista. Ajattelutapa on looginen, sillä vastauksissa korostui myös se, miten jokaisella moniammatillisen tiimin jäsenellä tulee olla halu, osaaminen ja mahdollisuus jakaa juuri oman erikoisosaamisalueensa havaintoja ja johtopäätöksiä muiden ammattilaisten työn tueksi sekä opiskelijoiden osallisuuden vahvistamiseksi. Fysioterapeutit ovat näiden moniammatillisten tiimien oleellisia jäseniä tuoden tiimiin ja opiskelijalle osallistamista fyysisen tai psykofyysisen toimintakyvyn edistämisestä.

Moniammatillisen tiimin toiminnan kehittämishavaintojen lisäksi voidaan fysioterapia-alalle soveltaa suoraan myös erityisen tuen tarpeeseen opiskelijaan ja hänen osallisuuden kokemukseensa liittyviä havaintoja, sillä osallisuuden kokemuksen kannattelu on tarpeen myös yksilötyöskentelyssä fysioterapeutin kanssa. Reunanen (2017, 31–32) kertoo kuitenkin, että fysioterapiatilanteille on useiden tutkimuksien mukaan tyypillistä se, ettei kohtaamistilanteisiin kiinnitetä riittävästi huomiota, asiakas ei saa itse tehdä riittävän omatoimisesti harjoitteita, ja harvoin osallistuu omien tavoitteidensa asettamiseen. Nämä haasteet liittyvät asiakkaan omaan toimijuuteen ja osallisuuden kokemukseen, ja sitä kautta myös kuntoutumisen onnistumisen mahdollisuuksiin. Näiden haasteiden työstämisessä voidaan hyödyntää tämän tutkimuksen osallistujien kokemuksia ja näkemyksiä siitä, millaisista taidoista, malleista ja asenteista kenen tahansa kuntoutustoimijan tai

moniammatillisen ryhmän jäsenen oman toiminnan kehittämistyö osallisuuden edistämiseksi voisi ponnistaa.

Tutkimuksen viitekehystä muodostettaessa, ja myöhemmin tuloksia arvioitaessa jäsenyi kuntoutuksen ja erityisen tuen opiskelijan käsite ja rooli täysin päällekkäiseksi. Mielestäni yksi tärkeimmistä tutkimusaineistoa ja siihen liittyvää teoriaa yhdistävistä havainnoistani on se, miten tärkeää on yhdistää nuoren kaikkien elämän osa-alueiden erityisen tuen tarpeet ja niiden yksilölliset ratkaisut limittäiseksi ja saumattomaksi tukiverkostoksi hänen ympärilleen, mahdollistaen tarvittavan ponnahduslautan osaksi yhteiskuntaa, sen aktiivisena ja hyvinvoivana jäsenenä.

6.4 Johtopäätökset ja kehittämis ehdotukset

Kyselytutkimuksen tuloksista voidaan tehdä monen tasoisia päätelmiä. Yksi tärkeimmistä havainnoista on se, että osallisuuden mahdollistamisessa ja nuorten osallisuuden kokemisessa ollaan oikealla tiellä haasteiden kartoittamisessa, sillä mikäli haasteita ei tunnisteta, ei niitä voida myöskään korjata. Aineistosta voidaan tehdä johtopäätös, että myös kohtaamistilanteiden osalta tiedetään, kuinka onnistumisia on mahdollista saada aikaan. Seuraavaksi olisikin merkityksellistä määrittellä, *millaista* osallisuuden kokemusta oppilaitoksissa tavoitellaan. Aineistosta on pääteltävissä, että ymmärrystä ja osaamista sen suhteen, mitä tulisi tavoitella on pääsääntöisesti riittävästi, lukuun ottamatta paikka paikoin esiintyviä asenteita siitä, ettei opiskelija voi tai osaa olla ensisijainen toimija, tai että opiskelijan rooli on saada osallistua häntä koskevaan suunnitteluun ja päätöksentekoon. Osallisuuden toteutuminen sen sijaan näyttäytyy osittaisena.

Aineistosta nousee esille merkittävänä tarve oppilaitoksen ja moniammatillisen kuntoutumisen tuelle työllistymisvaiheessa, mutta tähän liittyviä konkreettisia toimia ei erityisesti kuvaudu. Asiaan liittyvien hyvien käytäntöjen jakaminen voisi olla seuraavan pilottivaiheen tehtävä. Erityisen huomionarvoisena haasteena aineistosta nousee valmistumisvaiheen haaste, kun mahdolliset jatko-opinnot tai työpaikat selviävät vasta valmistumisen jälkeen, eikä nuori ole enää oppilaitoksen tuen parissa. Nuoren itsenäistyminen ei kuitenkaan tapahdu yön yli valmistumishetkellä, joten mallin kehittäminen tuen siirtoon saumattomasti nivelvaiheessa seuraavalle toimijalle olisi tärkeää.

Monet työntekijöiden konkreettisista esimerkeistä ovat vielä ylätasoisia eli kuvautuvat hyvinä tavoitteina, varsinaisesti vielä kertomatta miten asia tehdään. Näiden ylätasen ehdotusten jalkaut-

tamiseen ja työstämiseen konkreettisiksi toimiksi voisi pilotin seuraavassa vaiheessa panostaa esim. työpajojen keinoin. Monialaisen ammattilaisuuden osalta tutkimuksen tulokset näyttäytyvät jopa osin päinvastaisina: moniammatillisissa tiimeissä tiedetään miten ohjaustapaamisia tulisi hoidtaa ja opiskelijan osallisuutta edistää käytännössä, mutta eri alojen osaajien tiedon jakaminen on rajallista, rakenteet jäykkiä tai osin strukturoimattomia ja yhteinen tekeminen näyttäytyy monin paikoin erillistavoitteiden ja erillisen toiminnan sävyttämältä.

Motivaation puute ja kiire nousivat voimakkaasti esille osallisuutta rajaavissa tekijöissä etenkin ammattilaisten vastauksissa. Tulisi selvittää, millaisissa toimintaympäristöissä, toimintakulttuureissa ja ilmapiirissä epämotivoituneet opiskelijat opiskelevat ja onko motivaatiohaasteen lähtenä alan valinta. Motivaation kannattelu näyttäytyy läpi aineiston haasteellisena, mutta pitkäjänteistä ohjaustyötä tehneiden näkökulmasta myös osallisuuden kokemuksen kannattelemana nuoren ominaisuutena. Aineisto nostaa esille joitakin kysymyksiä jatkossa pohdittavaksi, kuten kuinka tukea opiskelijan sitoutumista sovittuihin asioihin, kuinka saada selville mikä opiskelijan sitoutumiseen ja motivaatioon vaikuttaa, kuinka tukea eteenpäinmenoa epäonnistumiskokemuksissa sekä millaisia hyviä käytäntöjä on jo olemassa liittyen oikea-aikaiseen ja -sisältöiseen opiskelijan määrittelemään ja tarvitsemaan tukeen. Lisäksi saattaisi olla hyödyllistä pitkällä tähtäimellä myös selvittää kumpi tutkimuksessa esille nousseista moniammatillisen ohjaustapaamisen malleista toimii paremmin tavoitteiden saavuttamisen ja opiskelijan osallisuuden kokemuksen näkökulmista.

Opiskelijoiden ja työntekijöiden käsitykset opiskelijan roolista tuen suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa poikkeavat toisistaan: osa opiskelijoista kokee olevansa itsenäisempiä kuin työntekijät ajattelevat, ja valtaosa työntekijöistä kokee opiskelijan roolin aktiivisena tai vähän osallistuvana. Ryhmässä on opiskelijoita, jotka eivät osallistu oman tukensa suunnitteluun ollenkaan, ja melkein puolet opiskelijoista kokee osallistumisen olevan vähäistä. Tähän asiaan olisi tärkeää saada muutosta osallistavaa toimintaa kehitettäessä. Opiskelijoiden kokemukset keskusteluista ovat kuitenkin pääsääntöisesti myönteisiä, tosin tulee huomioida, ettei yhdelläkään yksilöllä saisi olla tunnetta, ettei hän ole omista asioistaan päättämässä tai sopimassa. Merkillepantavaa on se, että suurin hajonta kysymyksissä tuli liittyen aiheeseen ”onko keskustelussa helppo olla”, vaikkakin kaikki vastaajat olivat vähintään sitä mieltä, että keskusteluun osallistuminen on kohtalaisen helppoa. Olisikin kiinnostava selvittää, mikä moniammatillisesta ohjaustapaamisesta tekee helpon osallistua. Läpi aineiston opiskelijan osuus oman osallisuutensa toteuttajana ja kannattelijana

näyttäytyy merkittävänä myös henkilöstön kyvykkyyden ja voimavarojen riittävyyden suhteessa. Tutkimuksen tuloksista voidaankin päätellä, että osallisuuden vahvistamisen kehittämisessä tulisi tehdä monia yhdenaikaisia toimenpiteitä, sillä erityisen tuen opiskelijan motivaatio näyttäytyy tulosten valossa yhtenä merkittävänä työkaluna muille toimenpiteille, joita ilman se ei useinkaan täysimääräisenä toteudu. On tärkeää huomioida yhdenaikaisesti niin ammattilaisten saumatonta yhteistyötä, asenne- ja taitokoulutusta, pitkäjänteisen tuen saatavuutta kuin opiskelijaan kohdistuvia moniammatillisia ja osallistavia tukitoimiakin.

Aineistosta suoraan esille nousseissa kehittämistoiveissa näyttäytyivät ammattilaisten humanit arvot. Toiveet riittävästä kiireettömästä ajasta opiskelijoiden kohtaamiselle ja tasavertaisen vuorovaikutuksen synnyttämiselle, opiskelijan tunnetason tukemiselle ja voimavaralähtöiselle toiminnalle tai opetushenkilöstön innostamisesta opiskelijan asian äärelle kertovat ammattilaisten olevan lempeästi opiskelijan asian äärellä. Pragmaattisempiakin äänenpainoja kuultiin: vaatimuksia opiskelijan osallistamiseen jokaisessa tilanteessa häntä koskevaan suunnitteluun, avoimesta dialogista, moniammatillisesta ohjauksesta opintojen alkumetreiltä saakka tai erilaisista nivelvaiheiden toimintatapojen siirroista osoittavat myös laajaa ymmärrystä opiskelijan osallisuuden vahvistamisen tarpeista käytännössä. Yksi tärkeimmistä tutkimuksen johtopäätöksistä liittyykin juuri tähän: isossa kuvassa moniammatillinen työyhteisö sekä opiskelijat yhteistyössä tietävät jo täsmälleen, millaisin toimenpitein, arvoin, keinoin, resurssein ja rakentein opiskelijan, ja ammattilaisenkin, osallisuutta tukeva toimintaympäristö luodaan. Tutkimuksen tulokset siis itsessään osoittavat myös pilottitutkimuksen olevan oikealla tiellä nostaessaan näitä ääniä kuuluville.

Mahdollisia toimenpide-ehdotuksia tuleviin SamPo -projektin pilotteihin:

- ✓ Kaikissa oppilaitoksissa strategiakeskustelu johdon, työntekijöiden, moniammatillisten ohjaustoimijoiden ja opiskelijoiden kesken siitä, miten nykyinen arvopohja sekä käytänteet kuten ohjaukseen käytettävä aika mahdollistavat osallisuuden tukemista ja kokemusta käytännössä.
 - Tavoitteena tehdä näkyväksi osallisuuden mahdollistajat ja rajoittajat ja mahdollistaa informoidut päätökset asiaan liittyen
- ✓ Hyvien käytännön toimien ja osallistavien materiaalien jakaminen moniammatillisten ohjaustoimijoiden ja työntekijöiden kesken. Tämän voi toteuttaa esim. luomalla liitteen viisi pohjalta osallisuuden käytännön toimista ja materiaaleista tietopankki jatkojalostettavaksi. Aineistosta tärkeinä teemoina nousivat esille ainakin opiskelijan luottamuksen saavuttaminen, opiskelijan motivaation tukeminen, osallistavat menetelmät, uratyöskentely ja vahvuustyöskentely.
 - Tavoitteena on päästä pois tasolta ”ryhmytyminen on tärkeää” tasolle ”ryhmytyksen hyväksi havaitut keinot ovat nämä”

- ✓ Opiskelijan moniammatillisen tiimin toiminnan tarkastelu ja jäsentäminen roolien, vastuiden ja tiedon jakamisen tapojen optimoimiseksi
- ✓ Psykoedukaatiomateriaalin luominen osallisuuden merkityksestä opiskelijan tulevaisuuden kannalta ja asian käsittely työpajassa kaikkien moniammatillista ohjausta toteuttavien tahojen kanssa
 - Tavoitteena saavuttaa asennemuutosta opiskelijan oman elämän omistajuuden suhteen
- ✓ Pitkäjänteisen opiskelijan vahvuuksiin pohjaavan ura- ja unelmatyöskentelyn mallintaminen siellä missä hyviä käytäntöjä jo löytyy, ja kokeileminen niissä oppilaitoksissa, missä opiskelijan motivaation kanssa koetaan olevan haasteita
 - Tavoitteena luoda työkalu opiskelijan sisäisen motivaation lähteiden näkyväksi tekemiseen ja kannatteluun
- ✓ Opintoja seuraavan nivelvaiheen tuen saumattoman mallin tutkiminen
- ✓ Opiskelijan motivaation ja epämotivaation lähteiden selvittäminen opiskelijälähtöisen osallisuuden kokemuksen vahvistamiseksi tuen keinoin

Mahdollisen seurantatutkimuksen osalta olisi hyvä kiinnittää huomiota siihen, että vastauksiin saataisiin mahdollisimman tasaisesti eri ammattikuntien edustajia. Tässä tutkimuksessa työntekijöiden vastauksissa työpaikkaohjaajien vastaukset korostuivat, mikä epäilemättä on myös osin vaikuttanut tutkimuksen tuloksiin. Olisi myös paikallaan lisätä tutkimustapaan haastattelun elementti esimerkiksi kyselytutkimusten tulosten läpikäymisen yhteyteen, jolloin vastausten taustatekijöitä ja erilaisia selittäviä tekijöitä voitaisiin ottaa analyysissä paremmin huomioon. Vastaavasti seurantatutkimuksessa tulisi huomioida riittävä vastaajamäärä eri opintojen vaiheissa olevia opiskelijoita. Tässä tutkimuksessa nivelvaiheen opiskelijoita oli hyvin vähän, ja heidän tarvitsemansa tuki sekä elämänvaiheen epävarmuus kuitenkin näyttäytyivät ammattilaisia huolettavina tekijöinä. Lisäksi tulisi arvioida, miten opintojen eri vaiheet vaikuttavat vastauksiin, sillä oletettavasti eri opintojen vaiheissa tuen tulisikin kohdentua opiskelijaan eri toimijoiden toimesta. Tutkimuksen tuloksissa vastuuopettaja, ammatilliset opettajat ja opinto-ohjaajat tunnistettiin poikkeuksetta, ja oppilaitoksissa olisi tärkeää pohtia, ovatko muut ammattiryhmät jääneet tunnistamatta, onko kaikissa oppilaitoksissa kaikki ammattiryhmät saatavilla ja tulisiko jokaisen opiskelijan ylipäättään kohdata ja tunnistaa kukin kyselyssä edustettu ammattiryhmä opintojensa puitteissa. Voisi olla täten perusteltua jatkossa arvioida tuloksia kunkin opintojen vaiheen kohdalta erikseen, ja arvioida ennalta mitkä toimijat pyrkivät opiskelijalle tukea tuottamaan kussakin vaiheessa. Ansiokkaaseen kyselyaineistoon olisi myös hyvä saada joitakin täysin vertailukelpoisia kysymyksiä eri kohde-ryhmien välille, jotta myös numeerisia arvioita etenemisestä olisi seurantatutkimuksissa helpompi tehdä.

Lähteet

A 27/2016. Valtioneuvoston asetus vammaisten henkilöiden oikeuksista tehdyn yleissopimuksen voimaansaattamisesta. Viitattu 25.3.2022.

<https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2016/20160027>.

Ala-Lahti, H. & Alaterä, T. N.d. Laadullisen tutkimuksen ominaispiirteet. Tietoarkiston laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Viitattu 23.2.2022.

<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/mita-on-laadullinen-tutkimus/laadullisen-tutkimuksen-ominaispiirteet/>.

Anttila, H., Arvo, T., Heinonen, A., Häkkinen, H., Kettunen, J., Pohjola, L. & Wikström-Grotell, C. N.d. Fysioterapia osana kuntoutusta. Suomen Fysioterapeuttien verkkosivuston Fysioterapeutin ydiosaaminen -osio. Viitattu 23.3.2022.

<http://www.suomenfysioterapeutit.com/ydinosaaminen/fysioterapia-ja-fysioterapeutti/fysioterapia-osana-kuntoutusta.html>.

Autti-Rämö, I., Mikkelsen, M., Lappalainen, T. & Leino, E. 2016. Kuntoutumisen prosessi. Julkaisussa Kuntoutuminen. Toim. I. Autti-Rämö, A. Salminen, M. Rajavaara & A. Ylinen. Helsinki: Duodecim, 56–73.

Autti-Rämö, I. & Salminen, A. 2016. Kuntoutumisen hyvät käytännöt. Teoksessa Kuntoutuminen. I. Autti-Rämö, A. Salminen, M. Rajavaara & A. Ylinen. Helsinki: Duodecim, 14-17.

Baird, G., Scott, W., Dearing, E., ja Hamill, S. 2009. Cognitive self-regulation in youth with and without learning disabilities. Academic self-efficacy, theories of intelligence, learning vs. performance goal preferences, and effort attributions. Journal of Social and Clinical Psychology, 28, 7, 881–908. Viitattu 5.6.2022. <https://janet.finna.fi>, ProQuest Central.

Bandura, A. 2006. Towards a psychology of human agency. Perspectives on Psychological Science 1, 2, 164-180. Viitattu 15.3.2022. <https://janet.finna.fi>, PubMed.

Erityinen tuki. N.d. Opintopolun verkkosivuston Erityinen tuki ammatillisessa koulutuksessa. Viitattu 26.3.2022. <https://eperusteet.opintopolku.fi/#/fi/opas/4426603/tekstikappale/4512362>.

Erityinen tuki ammatillisessa koulutuksessa. 2022. Opetushallituksen Opintopolku -portaali. Viitattu 23.3.2022. <https://opintopolku.fi/konfo/fi/sivu/erityinen-tuki-ammattillisessa-koulutuksessa>.

Goman, J. Hievanen, R., Kiesi, J., Huhtanen, M., Vuojus, T., Eskola, S., Karvonen, S., Kullas-Norrgård, K., Lahtinen, T., Majanen, A. ja Ristolainen, J. 2021. Erityinen tuki voimavaraksi - Arviointi ammatillisen koulutuksen erityisestä tuesta. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. Julkaisut 17:2021. Helsinki. Viitattu 10.6.2022. https://karvi.fi/wp-content/uploads/2021/12/KARVI_1721.pdf

Hakamäki-Stylman, V., Huhtanen, M., Kilpeläinen, P., Pusa, A., Rumpu, N., Venäläinen, S., Huhtala, O., Multasuo, S., Mustonen, T., Viljanen, V. & Wahlström, N. 2021. Osallisuus tehdään yhdessä – Opiskelijoiden kasvu aktiivisiksi ja kriittisiksi kansalaisiksi toisella asteella. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus Julkaisut 28:2021. Helsinki: Punamusta.

Heikkilä, T. 2014a. Tilastollinen tutkimus. Porvoo: Bookwell.

Heikkilä, T. 2014b. Kvantitatiivinen tutkimus. Tilastollinen tutkimus -kirjan verkkomateriaali. Viitattu 27.2.2022. <http://www.tilastollinentutkimus.fi/1.TUTKIMUSTUKI/KvantitatiivinenTutkimus.pdf>.

Helakorpi, S., Aarnio, H. & Majuri, M. 2010. Ammattipedagogiikkaa uuteen oppimiskulttuuriin. Hämeenlinna: Hämeen ammattikorkeakoulu.

Hiilamo, H., Määttä, M., Koskenvuo, K., Pyykkönen, J., Räsänen, T & Aaltonen, S. 2017. Nuorten osallisuuden edistäminen. Selvitysmiehen raportti. DIAK puheenvuoro 11. Tampere: Juvenes Print. Viitattu 29.2.2022. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-493-298-1>.

Hyvä tieteellinen käytäntö. N.d. Tutkimuseettinen neuvottelukunta. Viitattu 22.3.2022. <https://tenk.fi/fi/tiedevilppi/hyva-tieteellinen-kaytanto-htk>.

Isoherranen, K. 2005. Moniammatillinen yhteistyö. Helsinki: WSOY.

Isola, A., Kaartinen, H., Leemann, L., Lääperi, R., Schneider, T., Valtari, S. & Keto-Tokoi, A. 2017. Mitä Osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. THL:n työpaperi 33/2017. Helsinki: Juvenes Print.

Jauhola, L & Kortelainen, J. 2018. Osallisena opinnoissa. Opetushallituksen raportit ja selvitykset 2018:7. Grano.

Johnson, R. & Onwuegbuzie, A. 2004. Mixed methods research: A research paradigm whose time has come. Educational Researcher 33, 7, 14-26. Viitattu 25.2.2022. https://www.researchgate.net/publication/225083749_Mixed_Methods_Research_A_Research_Paradigm_Whose_Time_Has_Come.

Juhila, K. 2022. Teemoittelu. Teoksessa Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Toim. J. Vuori. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Viitattu 20.3.2022. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/analyysitavan-valinta-ja-yleiset-analyysitavat/teemoittelu/>.

Juntunen, A. E. 2020. Nuoret ja elävä toimijuuden tunto elämänsä elämänkulun käännekohtissa. Janus Sosiaalipolitiikan Ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti, 28, 1, 20–41. Viitattu 20.3.2022. <https://doi.org/10.30668/janus.70093>.

Juvonen T. 2013. Sosiaalisesti kontrolloitu, hauraasti autonominen. Nuorten toimijuuden rakentuminen etsivässä työssä. Nuorisotutkimusseuran verkkojulkaisuja 116. Viitattu 23.3.2022. http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/kuvat/verkkojulkaisut/sosiaalisesti_kontrolloitu.pdf.

Jyrkämä J. 2007. Toimijuus ja toimijatilanteet – aineksia ikääntymisen arjen tutkimukseen. Vanhus ja sosiaalityö. Jyväskylä: PS-kustannus.

Järviskoski, A. & Härkäpää, K. 2011. Kuntoutuksen perusteet. Helsinki: Sanoma Pro.

- Kallioniemi, E. & Vahti, J. 2021. Miten demokratiaa kokeillaan? Käsikirja demokratiakokeilujen toteuttamiseen ja osallisuuden vahvistamiseen nopeasti muuttuvassa maailmassa. Sitran selvityksiä 189. Sitra. Viitattu 20.2.2022. <https://media.sitra.fi/2021/05/31161412/sitra-miten-demokratiaa-kokeillaan.pdf>.
- Kananen, J. 2011. Kvantti. Kvantitatiivisen opinnäytetyön kirjoittamisen käytännön opas. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja – sarja. Tampere: Yliopistopaino.
- Kananen, J. 2015. Opinnäytetyön kirjoittajan opas. Näin kirjoitat opinnäytetyön tai pro gradun alusta loppuun. Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Kettunen, J. 2018. Selvitä, tarvitsetko tutkimuksellesi luvan. Tutkimuksen suunnittelu. Vastuullinen tiede. Viitattu 23.3.2022. <https://vastuullinentiede.fi/fi/tutkimuksen-suunnittelu/selvita-tarvitsetko-tutkimuksellesi-luvan>.
- Koivisto, J., Isola, A-M. & Lyytikäinen, M. 2018. Osallisuus kuuluu kaikille. Innokylän innovaatiokatsaus. Terveiden- ja hyvinvoinnin laitoksen työpaperi 9/2018. Helsinki: Terveiden- ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 15.2.2022. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-077-8>.
- Kosciulek J. 1999. Consumer direction in disability policy formulation and rehabilitation service delivery. Journal of Rehabilitation 65, 2, 4–9. Viitattu 10.4.2022. <https://janet.finna.fi>, ProQuest Central.
- Kouluterveyskyselyn aikasarjat. 2021. Kuutioraportti THL:n Kouluterveyskyselyn sivustolla. Viitattu 13.3.2022. https://sampo.thl.fi/pivot/prod/fi/ktk/ktk1/fact_ktk_ktk1?row=measure-200345.&row=199385L&column=time-601069&column=stage_of_stady-161219.&filter=measure-200138&fo=1#.
- Kuntoutuksen uudistamiskomitea. 2017. Ehdotukset kuntoutusjärjestelmän uudistamiseksi. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Viitattu 13.3.2022. http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160273/RAP2017_41.pdf.
- Kurunsaari, M. 2022. SamPo-projektin projektipäällikkö. Jyväskylän Ammattikorkeakoulu. Haastattelu 24.2.2022.
- L 531/2017. Laki ammatillisesta koulutuksesta. Annettu 11.8.2017. Viitattu 20.3.2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2017/20170531>.
- Laitila M. 2010. Asiakkaan osallisuus mielenterveys- ja päihdetyössä. Kuopio: Itä-Suomen yliopisto, hoitotieteen laitos.
- Leeman, L. & Isola, M. Osallisuusindikaattori mittaa osallisuuden kokemusta. THL:n terveyden edistämisen ja hyvinvoinnin verkkosivusto. Viitattu 2.3.2021. https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/heikoimmassa-asemassa-olevien-osallisuus/tutkimus/osallisuusindikaattori-mittaa-osallisuuden-kokemusta#Tulokset_osallisuusindikaattorin_yhteyksist%C3%A4_muihin_ilmi%C3%B6ihin.

Leemann, L & Hämäläinen, R. 2016. Asiakasosallisuus, sosiaalinen osallisuus ja matalan kynnyksen palvelut. Pohdintaa käsitteiden sisällöstä. Yhteiskuntapolitiikka, 81, 5, 586–594.

Lehikoinen, A., Tammilehto, M. Sirvio, P. & Sipiläinen, T. 2020. Oppivelvollisuus laajenee elokuussa 2021 – edellytyksiä nuorten oppimiseen ja hyvinvointiin parannetaan, työllisyysastetta nostetaan. Valtioneuvoston verkkosivusto. Opetusministeriö. Viitattu 20.3.2022. <https://valtioneuvosto.fi/-/1410845/oppivelvollisuus-laajenee-elokuussa-2021-edellytyksia-nuorten-oppimiseen-ja-hyvinvointiin-parannetaan-tyollisyysastetta-nostetaan>.

Liukko, S. & Perttula, S. 2021. Opinnäytetyön raportointi. Viitattu 25.2.2022. <https://oppimateriaalit.jamk.fi/raportointiohje/>.

Mattila-Aalto, M. 2010. Kuntoutusosallisuuden diagnoosi: Tutkimus entisten rappiokäyttäjien kuntoutumisen muodoista, mekanismeista ja mahdollisuuksista. Kuntoutussäätiön tutkimuksia 81/2009. Viitattu 15.3.2022. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-5017-78-6>.

Maunu, A. & Kiilakoski, T. 2018. Ohjausta osallisuuteen? Sosiaalinen ja poliittinen osallisuus ammattiin opiskelevien nuorten arjessa. Aikuiskasvatus, 38, 2, 112–129. Viitattu 20.2.2022. <https://doi.org/10.33336/aik.88333>.

Melin, H. & Jonker-Hoffrén, P. 2021. Mitä on osallisuus? Työelämän tutkimus, 19, 2, 285–290.

Monimenetelmäisyys. 2015. Jyväskylän yliopiston verkkosivusto. Viitattu 12.6.2022. <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/metelmapolkuja/metelmapolku/tutkimusstrategiat/moni-menetelmaisyys>

Mäkisalo-Ropponen, M. 2016. Kohti yhdessä tekemisen kulttuuria. Tampere: Suomen yliopistopaino.

Nivala, E. & Rynänen, S. 2013. Kohti sosiaalipedagogista osallisuuden ideaalia. Sosiaalipedagoginen aikakauskirja 14, 9-41. Viitattu 18.3.2022. https://www.academia.edu/11188409/Kohti_sosiaalipedagogista_osallisuuden_ideaalia.

Nuorisobarometri. N.d. Valtion nuorisoneuvoston verkkosivusto. Viitattu 14.2.2022. <https://tietoanuorista.fi/nuorisobarometri/>.

Oppimisen ja koulunkäynnin tuki. 2022. Opetushallituksen verkkosivusto. Viitattu 23.3.2022. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/oppimisen-ja-koulunkaynnin-tuki>.

Osallisuuden edistäminen. 2022. STM:n Hyvinvoinnin edistäminen –verkkosivusto. Viitattu 1.3.2022 <https://stm.fi/osallisuuden-edistaminen>.

Osallisuus. 2019. Terveyden- ja hyvinvoinnin laitoksen Hyvinvointi- ja terveyserot – verkkosivusto. Viitattu 30.2.2022. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi/osallisuus>.

Parkkila, M., Ryökkynen, S., Vaalasranta, L., Männistö, E., Korkeamäki, J. & Gustavsson-Lilius, M. 2018. Erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden ohjaus ja psykososiaalista hyvinvointia kartoittava

kysely ammatillisissa oppilaitoksissa. Helmi-hankkeen loppuraportti. Kuntoutussäätiön työselosteita 57/2018. Helsinki: Kuntoutussäätiö. Viitattu 25.2.2022.

https://kuntoutussaatio.fi/assets/files/2019/08/Helmi_loppuraportti_57.pdf.

Pekkarinen, E. & Schalin, A. 2021. Vammaisuus ja lapsen oikeudet. Lapsiasiainvaltuutetun toimiston julkaisuja 2021:4. Turenki: Hansaprint. Viitattu 25.2.2022. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-942-1>.

Pihkala, J. & Lamberg, K. 2017. Vaativa erityinen tuki esi- ja perusopetuksessa, Opetus- ja kulttuuriministeriön kehittämissyöryhman loppuraportti. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2017:34. Viitattu 1.3.2022. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-495-5>.

Pensonen, S. & Ågren, S. 2018. Ammatillisen koulutuksen läpäisyn määrällisen seurannan selvitys lukuvuodelta 2016–2017. Opetushallitus, Raportit ja Selvitykset 2018:2.

Pruikkonen, A., Rautiainen, T. 2010. Sulautuvan opetuksen tukipalvelut. Teoksessa Sulautuva opetus. Käytäntöjä ja pedagogiikkaa. Toim. T. Joutsenvirta & L. Myyry. Valtiotieteellisen tiedekunnan verkko-opetuksen kehittämissyksikkö. Viitattu 11.6.2022.

<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/158388/sulautuva2010.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

Punna, M., Malinen, K., Sévon, E., & Sihvonen, S. 2017. Kannattaako asiakkaan toimijuuden ja itseohjautuvuuden vahvistaminen? Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti, 54, 2, 155–158. Viitattu 20.3.2021. <https://doi.org/10.23990/sa.63656>.

Rahikka-Räsänen, N. & Ryytänen, S. 2014. Osallistuminen ja osallisuus lähidemokratiassa. Setlementtiliitto.

Rasku, S. 2019. Opintojen henkilökohtaistaminen. Opetus- ja kulttuuriministeriön ammatillisen koulutuksen reformi -verkkosivusto. Viitattu 22.3.2022. <https://okm.fi/amis-reformi-henkilokohtaistaminen>.

Reliabiliteetti. N.d. Tilastokeskuksen käsiteverkkosivusto. Viitattu 8.4.22. <https://www.stat.fi/meta/kas/reliabiliteetti.html>.

Reunanen, M. 2017. Toimijuus kuntoutuskokemusten kerronnassa ja fysioterapian kohtaamisessa. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Romakkaniemi M. & Järvikoski A. 2012. Service users' perceptions of shared agency in mental health services. European Journal of Psychotherapy & Counselling 14, 381–394.

Saikk, P. & Karjalainen, V. 2007. Kohtaamisen muuttuva haaste. Pitkittäistarkastelu kuntoutuksen asiakasyhteistyöstä. Kuntoutus 2, 15–26. Helsinki: Kuntoutussäätiö.

Saunders, M., Lewis, P. & Thornhill, A. 2009. Research methods for business students. New York: Pearson. Viitattu 27.2.2022. https://www.researchgate.net/publication/330760964_Research_Methods_for_Business_Students_Chapter_4_Understanding_research_philosophy_and_approaches_to_theory_development.

Seppänen-Järvelä, M., Åkerblad, L. & Haapakoski, K. 2019. Monimenetelmällisen tutkimuksen integroivat strategiat. Yhteiskuntapolitiikka 84, 3, 332–339. Viitattu 23.2.2022.
<https://www.julkari.fi/handle/10024/138276>.

Shier H. 2001. Pathways to participation. Openings, opportunities and obligations. A new model of enhancing children's participation in decision-making. Children and Society 15, 107–117.

Sipari, S. 2021. Kuntoutus arkipäiväistyy kuntoutumiseksi arjessa. Teoksessa Kuntoutuminen – yhteiskehittelyä arjessa. Toim. P. Paalasmaa, S. Sipari, M. Lönnqvist & M. Roivas. Metropolia Ammattikorkeakoulun julkaisuja TAITO sarja 67. Helsinki: Metropolia ammattikorkeakoulu. Viitattu 18.3.2022. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-328-259-9>.

Sipari, S. & Mäkinen, E. 2012. Yhdessä rakentuva kuntoutusosaaminen. Helsinki: Metropolia Ammattikorkeakoulu. Viitattu 10.4.2022. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-5797-75-6>.

Sosiaali- ja terveysalan eettiset periaatteet – ovatko ne valideja tulevaisuudessa? 2018. Valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta 2014–2018. ETENE-julkaisuja 46. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki. Viitattu 8.4.2022.
<https://etene.fi/documents/66861912/66865253/ETENE+julkaisu+46+Eettiset+perusteet,+kausijulkaisu.pdf/5a137eb6-6e68-8f50-96bb-ac844397343e/ETENE+julkaisu+46+Eettiset+perusteet,+kausijulkaisu.pdf?t=1550231422000>.

Stenvall, E. 2020. Osallisuutta ja osallistumista, Osa 1: Osallisuuden lähtökohdat kansallisessa lapsistrategiassa. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2020:17. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Viitattu 24.2.2022. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-7160-8>.

Suurpää, J. & Männistö, L. 2020. ”Kuullaan mutta ei kuunnella”. Lasten osallistumisoikeudet Suomessa arviointiraportti. Oikeusministeriön julkaisuja, selvityksiä ja ohjeita 2020:10. Helsinki: Oikeusministeriö. Viitattu 17.2.2022. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-802-8>.

Talsma, K., Schüz, B., Schwarzer, R. ja Norris, K. 2018. I believe, therefore I achieve (and vice versa). A meta-analytic cross-lagged panel analysis of self-efficacy and academic performance. Learning and Individual Differences, 61, 136–150. Viitattu 4.6.2022. <https://janet.finna.fi>, ProQuest Central.

Tammilehto, M. 2019. Ammatillisen koulutuksen vaativan erityisen tuen kehittämisryhmän ehdotukset. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2019:23. Helsinki: Valtioneuvoston julkaisuyksikkö. Viitattu 25.3.2022.
<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161647/OKM%202019%2023%20Ammatillisen%20koulutuksen%20vaativa%20erityinen%20tuki.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

Tehostettu tai erityinen tuki joka viidennellä peruskoululaisella. 2021. Suomen virallinen tilasto. Tilastokeskuksen Oppimisen Tuki – verkkosivusto. Helsinki: Tilastokeskus. Viitattu 1.3.2022:
http://www.stat.fi/til/erop/2020/erop_2020_2021-06-08_tie_001_fi.html.

Tietoa Projektista. 2022. JAMK:n SamPo-projektin verkkosivusto. Viitattu 25.2.2022.
<https://www.jamk.fi/fi/projekti/sampo/tietoa-projektista>.

Topo, P. 2006. Eettiset kysymykset vanhustenhuollon tutkimuksessa. Stakesin työpapereita 21/2006. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.

Tulensalo, H., Kalliomeri, R. & Laimio, J. 2021. Kohti lapsen näköistä osallisuutta. Pelastakaa Lapset Ry. Viitattu 15.3.2022. <https://pelastakaaalapset.s3.eu-west-1.amazonaws.com/main/2021/05/20140644/kohti-lapsen-nakoista-osallisuutta-kirja.pdf>.

Turja, T. & Ruusu, P. 2012. Nuorisotakuu. Eduskunnan lakihankkeiden tietopakettien verkkosivusto. Viitattu 20.3.2022. https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/kirjasto/aineistot/kotimainen_oikeus/LATI/Sivut/nuorisotakuu.aspx.

Unesco 1994. The Salamanca statement and framework for action on special needs education: Access and quality. Ministry of Education and Science Spain. Viitattu 27.3.2022. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000098427>.

Validiteetti. N.d. Tilastokeskuksen käsiteverkkosivusto. Viitattu 8.4.22. <https://www.stat.fi/meta/kas/validiteetti.html>.

Valmentavat koulutukset. N.d. Opetushallituksen verkkosivusto. Viitattu 23.3.2022. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/valmentavat-koulutukset>.

Valtakunnallinen nuorisotyön- ja politiikan ohjelma 2020–2023. Tavoitteena nuoren merkityksellinen elämä ja osallisuus yhteiskunnassa. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2020:2 Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.

van Dijk-de Vries, A., Stevens, A., van der Weijden, T., & Beurskens, A. 2020. How to support a co-creative research approach in order to foster impact. The development of a co-creation impact compass for healthcare researchers. PLOS ONE 15, 10. Viitattu 20.3.2022. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0240543>.

Vehkalahti, K. 2014. Kyselytutkimuksen mittarit ja menetelmät. Helsinki: Tammi. Viitattu 12.3.2022. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/305021/Kyselytutkimuksen-mittarit-ja-menetelmat-2019-Vehkalahti.pdf>

Vehviläinen, J. ja Koramo M. 2014. Ammatillisen koulutuksen läpäisyn tehostamisohjelma. Laadullinen ja määrällinen seuranta vuonna 2014. Opetushallitus, Raportit ja selvitykset 2015:3. Viitattu 5.6.2022. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/166808_ammattillisen_koulutuksen_lapaisyn_tehostamisohjelma.pdf.

Vilka, H. 2021. Tutki ja kehitä. Tutkimusetiikka. E-kirja. Jyväskylä: PS-kustannus. Viitattu 18.3.2022. <https://janet.finna.fi>, Ellibs.

Virtanen, H. 2016. Essays on Post-Compulsory Education Attainment in Finland. Väitöskirja. Aalto Yliopisto, Taloustieteen laitos.

Vuori, J. 2022. Laadullinen sisällönanalyysi. Teoksessa Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Toim. J. Vuori. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Viitattu 20.3.2022.
<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/metodit/metodit/kvali/analyysitavan-valinta-ja-yleiset-analyysitavat/laadullinen-sisallonanalyysi/>.

Välijärvi, J. 2019. Edellytykset kasvuun, oppimiseen ja osallisuuteen kaikille. Tutkijoiden havaintoja ja suosituksia lasten ja nuorten monipuolisen kehityksen, terveyden ja vaikuttamisen mahdollisuuksien edistämiseksi. Valtioneuvoston julkaisuja 2019:7. Helsinki: Opetus- ja Kulttuuriministeriö. Viitattu 20.3.2022. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-701-7>.

YhdenvertL 1325/2014. Yhdenvertaisuuslaki. 6 § Koulutuksen järjestäjän velvollisuus edistää yhdenvertaisuutta. 15 § Kohtuulliset mukautukset vammaisten ihmisten yhdenvertaisuuden toteuttamiseksi. Annettu 30.12.2014. Viitattu 21.3.2022.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141325>.

Liitteet

Liite 1. Opiskelijan kyselylomake osallisuuskysymyksien osalta

SamPo saumaton opintopolku -projektin opiskelijakysely 9/21-2/22

1. Koulutusala	
Perustutkinto, mikä	
Valmentava koulutus VALMA	

2. Ikä	
15-17 vuotta	
18-21 vuotta	
22-29 vuotta	
yli 30 vuotta	

3. Sukupuoli	
Mies	
Nainen	
Muu	
En halua sanoa	

4. Pilotti, johon osallistuin	
opintojen alkuvaihe	
työpaikalla oppiminen	
nivelvaihe työllistymiseen tai jatko-opintoihin	

5. Keneltä saat tukea ja ohjausta opintoihisi? Arvioi minkä verran tukea ja ohjausta saat

	1 en ollenkaan	2 vähän	3 kohtalaisesti	4 paljon	5 erittäin paljon
ryhmänopettaja, vastuuhjaaja, vastuuopettaja					
ammattilliset opettajat					
yto-opettajat					
opetuksen ohjaaja					
kasvatusohjaaja					
ammattiohjaaja					
henkilökohtainen avustaja					
erityisopettaja					
erva-vastaava					
erityisopetuksesta vastaavaan opettaja (Erva)					

opinto-ohjaaja					
työpaikkaohjaaja					
kuraattori					
psykologi					
terveydenhoitaja					
tsempparisairaanhoitaja					
lääkäri					
työhönvalmentaja					
työvalmentaja					
sosiaalityöntekijä					
toimintaterapeutti					
musiikkiterapeutti					
fysioterapeutti					
sairaanhoitaja					
nuorisotyöntekijä / etsivä nuorisotyöntekijä					
tukihenkilö					
Ohjaamon työntekijä					
uravalmentaja					
Nuotti-valmentaja					
Muu, kuka?					

6. Valitse yksi seuraavista vaihtoehdoista, joka parhaiten kuvaa kokemustasi osallisuudesta

Työntekijät suunnittelivat ja toteuttivat tukitoimet – olin tuen kohde	
Osallistuin jonkin verran tuen ja ohjauksen suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin	
Osallistuin aktiivisesti ja työntekijät tukivat minua	
Suunnittelin ja toteutin yhdessä työntekijöiden kanssa tukea ja ohjausta	
Päätin asioistani ja sain tarvittaessa tukea työntekijöiltä	

7. Arvioi, millainen oli keskustelu, jossa oli useita työntekijöitä mukana samanaikaisesti

	1 ei ollenkaan	2 vähän	3 kohtalaisesti	4 paljon	5 erittäin paljon
Tiesin, miksi keskustelu pidettiin					
Minua oli valmennettu keskusteluun osallistumiseen					
Uskalsin kertoa omista asioista					
Minua kuunneltiin					
Minulla oli helppo olla keskustelussa					
Ymmärsin, mitä työntekijät sanoivat					
Sovimme yhdessä, mitä teemme jatkossa					
Keskustelu oli minulle hyödyllinen					

8. Valitse vielä yksi seuraavista vaihtoehtoista, mikä parhaiten kuvaa keskustelua, jossa oli eri työntekijöitä mukana.

Minua ei kuunneltu ja en saanut sanoa mielipidettäni	
Minulta kysyttiin mielipidettä, mutta en voinut vaikuttaa suunnitelmaan	
Mielipiteeni otettiin huomioon, kun suunnitelmaa tehtiin	
Päätimme yhdessä työntekijöiden kanssa suunnitelmasta ja toteutuksesta	
Sain päättää, mitä tehdään ja sain tukea päätöksen teossa	

9. Kerro omia kokemuksiasi – avoin kysymys

Liite 2. Monialaisten ohjauksen toimijoiden kysely osallisuuskysymyksien osalta

SamPo saumaton opintopolku -projekti – monialaiset työntekijät 9/21-2/22
(osa kyselylomakkeesta)

1. Työtehtävä	
opettaja	
opinto-ohjaaja	
erityisopettaja	
työpaikkaohjaaja	
kuraattori	
terveydenhoitaja	
psykologi	
ohjaaja	
muu, mikä?	

2. Sukupuoli	
Mies	
Nainen	
Muu	
En halua sanoa	

3. Missä opiskelijapilotissa olet ollut mukana?

Opiskelun alkuvaihe	
Työpaikalla oppiminen	
Nivelvaihe työllistymiseen tai jatko-opintoihin	

4. Valitse yksi seuraavista vaihtoehtoista, joka parhaiten kuvaa kokemustasi opiskelijan osallisuudesta pilotin aikana

Opiskelija ei juuri osallistu, passiivinen kohde, tuen vastaanottaja	
Opiskelija osallistuu jonkin verran tuen ja ohjauksen suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin	
Opiskelija osallistuu aktiivisesti ja työntekijät tukevat opiskelijaa	
Opiskelija ja työntekijät suunnittelevat ja toteuttavat yhdessä tukea ja ohjausta	
Opiskelija on päätoimija ja oman ohjausprosessinsa omistajuus	

7. Mikä seuraavista kuvaa parhaiten opiskelijan osallisuutta moniammatillisissa ohjauskeskusteluissa? Valitse yksi vaihtoehto.

Opiskelijan mielipidettä ei kysytty, opiskelija on kuuntelija ja ei osallistu päätöksentekoon	
Opiskelijaa kuunnellaan ja tulkitaan sekä pyritään ymmärtämään	
Opiskelijaa tuetaan ilmaisemaan oma mielipiteensä ja annetaan aikaa ja mahdollisuuksia ja opiskelijan mielipiteet otetaan huomioon	
Opiskelija on mukana kaikessa suunnittelussa, päätöksenteossa ja arvioinnissa	
Opiskelijaa tuettiin päätöksenteosta ja kantamaan vastuuta omasta opiskelustaan - opiskelija oli päätoimija	

8. Mikä pilottiin osallistumisessa oli toimivaa, hyvää?

7. Mikä ei toiminut, on kehitettävää?

8. Mitä muuta haluat sanoa?

Liite 3. Projektitoimijoiden kysely osallisuuskysymyksien osalta

SamPo saumaton opintopolku -projektin projektitoimijoiden kysely 12/2021
(osa kyselylomakkeesta)

1. Määrittele, mitä mielestäsi tarkoittaa opiskelijan osallisuus?
2. Kerro käytännön esimerkkejä osallisuudesta eri nivelvaiheen piloteissa: opintojen alkuvaihe, työpaikalla oppiminen ja työllistymiseen tai jatko-opintoihin siirtyminen
3. Mitkä tekijät mielestäsi edistävät opiskelijan osallisuutta?
4. Mitä tekijät mielestäsi rajoittavat opiskelijan osallisuutta?
5. Minkälainen moniammatillinen ohjaus ja yhteistyö mielestäsi edistää opiskelijan osallisuutta ja toimijuutta?
6. Millainen moniammatillinen ohjauskeskustelu mielestäsi edistää opiskelijan osallisuutta ja toimijuutta?
7. Mikä seuraavista kuvaa opiskelijan osallisuutta keskustelussa?

	1 - Ei toteudu	2 - Toteutuu osin	3 - Toteutuu jonkin verran	4 - Toteutuu hyvin	5 - Toteutuu erinomaisesti
Opiskelijan mielipidettä ei kysytä, opiskelija on kuuntelija					
Opiskelijaa kuunnellaan (tulkitaan opiskelijaa ja pyritään ymmärtämään hänen kokemusmaailmaansa)					
Opiskelijaa tuetaan ilmaisemaan omaan mielipiteensä (annetaan opiskelijalle aikaa ja mahdollisuuksia)					
Opiskelijan mielipiteet otetaan huomioon					
Opiskelija on mukana päätöksenteossa (opiskelija on mukana suunnittelemassa, toteuttamassa, arvioimassa)					
Työntekijä jakaa vallan opiskelija kanssa (ja tukee opiskelijaa kantamaan vastuuta)					

8. Millaisia kehittämistarpeita on opiskelijan osallisuuden edistämisessä?

Liite 4. Koodaus- ja teemoitteluesimerkki

Mitä tarkoittaa opiskelijan osallisuus? Moniammatillisten ohjaustoimijoiden sanalliset vastaukset

Koodaus / pelkistetty ilmaus	Teemoittelu / alaluokka	Käsite / yläluokka
toimii itse aktiivisesti (5)	itsenäisen toiminnan motivaatio ja taidot	aktiivinen itsenäinen toimijuus
pohtii ja selvittää itse (4)		
kokee		
sitoutuu, ottaa vastuun (9)	aktiivinen vastuunotto	
Ottaa kantaa, vaikuttaa ja päättää (7)		
tunnistaa vahvuuksia	koulutyöskentely	
vapaus suunnitella, asettaa tavoitteet,		
seuraa edistymistä, osaa arvioida (7)		
on mahdollisuus vaikuttaa		koulutyöskentelyn omistajuus
kuuluu osaksi (2)		
on osallisena (tämä kehäpäätelmä!)	opintojen, tukitoimien ja elämän suunnittelu	
tekee yhdessä, osallistuu,		
on kiinnostunut osallistumaan (8)		
<i>osallisuus on tietoa</i>	tiedon saaminen	
saa tietoa (3)		
dialogisuus		
on toiminnan keskiössä (2)		
oma ääni kuuluu (3)		
pääsee itse vaikuttamaan (2)		
on mukana suunnittelemassa	vuorovaikutuksellisuus	osallistumisen mahdollistaminen
saa osallistua		
tulee kuulluksi, kysyy,		
tasavertainen vuorovaikutus (6)		
saa ohjausta	ohjaaminen	
kertoo toiveita		
ymmärtää		

Liite 5. Esimerkkejä osallisuudesta käytännössä jaettavaksi organisaatioihin

Opintojen alkuvaihe

Edeltävän nivelvaiheen tuki

- ✓ Ennen opintoja opintoihin hakeutumisen suunnittelu yhdessä oppilaitoksen toimijan kanssa
- ✓ Ennen opintoja oppilaitosten välisen tiedonvaihdon suunnittelu opiskelijan kanssa, ja opiskelijan toimiminen tiedonsiirtäjänä
- ✓ Opiskelijan verkoston kartoittaminen opiskelijan kanssa yhdessä tarpeellisten ja opiskelijan luotettavaksi ja turvalliseksi kokemien toimijoiden tunnistamiseksi
- ✓ Opiskelija määrittelee kenet verkostosta voidaan kutsua tukemaan opintoja

Opiskelija aktiivisena toimijana

- ✓ Opiskelijan kanssa tiedonkulun suunnittelu verkoston toimijoiden suuntaan
- ✓ Opiskelijan kanssa tapaamisaikojen ja paikkojen suunnittelu
- ✓ Tapaamisissa konkreettisten opiskelijan ja verkoston jatkotoimien suunnittelu
- ✓ Ennen yhteisiä tapaamisia opiskelijan toiveiden, keskustelunaiheiden ja pohdintojen kartoittaminen
- ✓ Yhteisten tapaamisten aloittaminen opiskelijan puheenvuorolla
- ✓ Opiskelijan mielipiteen kysyminen ja kuuleminen aina häntä koskevissa asioissa, ja näiden toiveiden huomioiminen toteutuksissa
- ✓ Opiskelija aina mukana kun hänen omia asioitaan käsitellään
- ✓ Opiskelija suunnittelee yhdessä vastuuopettajan kanssa opintopolun osat: mitä, milloin ja miksi opiskellaan
- ✓ Opiskelija valitsee itse itseään kiinnostavat opiskeltavan tutkinnon osat
- ✓ Opintojen suunnittelu opiskelijan kanssa yhdessä siten, että opiskelijaa kiinnostavien tutkinnon osien suoritus on mahdollinen
- ✓ Yksilölliset opintopolut ja toteutustavat: opiskelija määrittelee yhdessä oppilaitostoimijoiden kanssa, miten opiskelija tunnistaa, hankkii ja osoittaa osaamistavoitteiden mukaisen osaamisen
- ✓ opiskelija valitsee vahvuuksien kartoittamisessa käytettävät materiaalit ja menetelmät
- ✓ opiskelija mukana suunnittelu-, seuranta- ja päättövaiheen palaverissa
- ✓ Opiskelija suunnittelee yhdessä oppilaitoksen kanssa hänelle sopivat oppimisympäristöt ja oppimistavat, yksilölliset tarpeet huomioiden

Motivaation tuki: yksilölliset tukitoimet ja osallistumisen mahdollistaminen

- ✓ Luottamussuhteen muodostaminen matalan yhteydenottokynnyksen mahdollistamiseksi yksilöllisin keinoin
- ✓ Opiskelijan tukitoimien suunnittelu opiskelijan kanssa yhdessä
- ✓ Opiskelijan jatkuvan palautteen ja muutostoimenpiteiden mahdollistaminen tukitoimien riittävyyden suhteen
- ✓ Ryhmytymisen tuki
- ✓ Kuulluksi tulemisen varmistaminen
- ✓ Opiskelijalle tiedottaminen
- ✓ Vaihtoehtojen antaminen
- ✓ Valintojen merkityksestä kertominen
- ✓ Ymmärtämisen varmistaminen
- ✓ Lyhyen vasteajan keskustelumahdollisuus elämästä tai opinnoista työntekijän kanssa
- ✓ Opiskelijakuntatoimintaan osallistuminen ja sen mahdollistaminen
- ✓ Pilotin videointitilanteen hyödyntäminen asioiden sopimisessa
- ✓ Opiskelijan vahvuuksien tunnistaminen ja huomiointi tuen ja opintojen suunnittelussa
- ✓ Opintojen suorituspaikan ja -tavan räätälöinti opiskelijan toiveiden ja vahvuuksien mukaisesti, esim. projektioppiminen, verkko-opiskelu, etäpäivä, erillisen tilan hyödyntäminen
- ✓ Tuen ja avun saaminen niissä asioissa, mitkä opiskelija itse kokee tärkeäksi

- ✓ Orientaatio: opiskelijalle tiedottaminen opiskelijapalveluista, oppimisympäristöistä, opiskelun käytänteistä opiskelijan mahdollisuuksien ja vaihtoehtojen hahmottamiseksi
- ✓ Opiskelijan tavoitteiden määrittelyn aktivointi hyödyntämällä urasuunnitelmaa: urasuunnitelman esittely ja siihen opintojen alusta asti toiveiden, haaveiden ja työllistymisodotuksien kirjaaminen

Työpaikalla oppiminen

- ✓ Opiskelija on mukana suunnittelemassa / suunnittelee ja toteuttaa itse työelämäjakson sopivin tukikeinoin
- ✓ Opiskelija ja opettaja suunnittelevat yhdessä mihin tutkinnon osaan työpaikalla oppiminen kohdentuu
- ✓ Opiskelijalle mieluisan työssäoppimispaikan hankkimisessa avustaminen opiskelijan toiveen mukaan
- ✓ Työssäoppimisjakson jälkeinen arviointi
- ✓ Opiskelijan mahdollisuus vaikuttaa työpaikan työtehtäviin
- ✓ Työpaikkaohjaajan, opettajan ja opiskelijan yhteissuunnittelu työpaikalla oppimisen etenemiseen, arviointiin sekä opiskelijan kokemaan näyttövalmiuteen liittyen
- ✓ Työpaikkaoppimiseen ja näyttöihin tarvittavan tuen suunnittelu opiskelijan kanssa

Seuraava nivelvaihe

- ✓ Valmistumisvaiheen ohjaus opiskelijan tarpeen mukaan
- ✓ Valmistumisvaiheen ohjauskeskusteluiden varaaminen ennakkoon juuri ennen valmistumista
- ✓ Ohjaaminen valmistumisen jälkeen ohjaamoon
- ✓ Saattaen vaihto seuraavalle ohjauksen portaalle valmistumista ennen
- ✓ Opiskelija on mukana suunnittelemassa / suunnittelee itse valmistumisen jälkeistä työllistymistä tai jatko-opintoja
- ✓ Opon ja huoltajien tuki jatko-opinnoista keskusteltaessa
- ✓ Tutustumiset ja kokeilut eri aloille opiskelijan toiveen mukaan
- ✓ Arviointikeskustelut työelämä tutustumisten ja kokeiluiden jälkeen
- ✓ Opiskelijan jatkosuunnitelmien työstäminen ajoissa yhdessä opiskelijan kanssa ja työelämäjaksojen suunnittelu jatkosuunnitelmaan suuntautuen
- ✓ Opiskelijan antaman palautteen kuuleminen
- ✓ Opiskelijan omien toiveiden, tarpeiden ja unelmien kertominen ja tavoittelun mahdollistaminen
- ✓ Opintojen loppuvaiheessa opiskelijan, opettajien, opon ja erityisopettajan yhteinen keskustelu, jossa varmistetaan että opiskelijalla on joko työ- tai opiskelupaikka sekä riittävät tiedot ja valmiudet jatkaa eteenpäin.
- ✓ Opiskelijan vahvuuksien ja kehittymistarpeiden näkyväksi tekeminen opintojen alusta asti
- ✓ Opiskelijan ymmärryksen vahvistaminen omista vahvuuksista ja kehittymistarpeista työstämällä aihetta ets-palavereissa ja hoks-keskusteluissa koko opintojen ajan
- ✓ Opiskelija laatii ja päivittää urasuunnitelmaa opintojen aikana
- ✓ Hyvissä ajoin nivelvaiheen suunnittelu opiskelijan kanssa, mukaan lukien tarvittavan verkoston suunnittelu
- ✓ Verkostotoimijoiden yhteistyö ja systemaattinen moniammatillinen ohjaus koko opintojen ajan mahdollistaa päättövaiheen työnjaon ja verkoston tarpeen suunnittelun opiskelijan tueksi
- ✓ Opiskelijan kanssa yhteissuunnittelu, milloin opiskelija kokee osaamisen sopivaksi työelämään siirtymiseen
- ✓ Työpaikalle siirtymisen nivelvaiheen tuki

Liite 6: Opiskelijan osallisuutta edistävät tekijät

Koodaus / pelkistetty ilmaus	Teemoittelu / alaluokka	Käsite / yläluokka
vahva tuki jatkuvuus opiskelijan tuen tarpeen huomioiminen avun tarjoaminen		
ohjauksen tuen menetelmät onnistumisen kokemusten mahdollistaminen tieto mahdollisuuksista opiskelijan perheen tuki itsenäiseen päätöksentekoon opiskelijan tukeminen opintopolun suunnittelussa	tuki ja mahdollistaminen	
HOKS aito vuoropuhelu HOKSissa ymmärttys yhteisestä tekemisestä hoksissa osallistavat menetelmät opiskelijan vaihtoehtojen näkyväksi tekeminen	työkalut, joissa opiskelijan rooli keskiössä	opiskelijalähtöinen toimintaympäristö
tilat ohjaukselle resurssit ohjaukselle tottumus ja tila oman mielipiteen ilmaisuun esteettömyys materiaaleissa esteettömyys toimintatavoissa	fasiliteetit ja resurssit	
kehu ja kiitos palaute onnistumisista kannustus	palaute	
yhteinen työskentely asioiden selvittäminen yhdessä kuulluksi tuleminen opiskelijoiden toiveiden aito kuuntelu opiskelijan mielipiteiden huomioiminen keskustelut	yhteistyöskentely	ammattitaitoa hyödyntävä dialogisuus
vaihtoehtojen tarjoaminen ammattilaisen aloitteellinen rooli ammattilaisen kannustava rooli opiskelijan mielipiteen kysyminen	ammattilaisen rooli	
ryhmään kuuluminen avoin ilmapiiri henkilökunnan välitön suhtautuminen opiskelijoihin hyvä ilmapiiri	avoimuus	

